

નમસ્કાર રસગંગા

લેખક
શ્રી પ્રિયદર્શન

શ્રીયુત ધીરગજસેન—સા.નાથ

પ્રાપ્ત
શ્રીમદ્દ દી શાહ
પાલીગઢા (ગોસાદ)

વીર સ ૨૪૮૫
વિ સ ૨૦૧૫

પ્રા ૧૦૦૦
દ સ ૧૬૫૮

પૃષ્ઠ
આઠ પાના

જેમણે “શ્રી નમસ્કાર મહામંત્ર”ના ચિંતનનો
 આ નૂતન-દષ્ટિકોણ આપી અનુપ્રેક્ષા-સ્વાધ્યાયની
 લગની લગાડી તે પૂજનીય પંચાસ
 શ્રી ભદ્રકરવિજયજી ગણિવર
 જેઓશ્રીએ આ ‘રસગંગા’ ના શબ્દ દેહ-સર્જનને
 શશુગાર્હ અને ક્ષતિવિકલ બનાવ્યું તે
 પરમારાધ્ય શુરુદેવ પંચાસ
 શ્રી ભાનુવિજયજી ગણિવરની
 આ તકે પુણ્યસ્મૃતિ કરી કૃતાર્થતા અનુભવુ છું
 સુનિ ભદ્રગુપ્તવિજય
 (પ્રિયદર્શન)

— પ્રકાશકીય નિવેદન —

સાધના માટે સાહિત્ય જોઈએ, તેમાં કોઈને શકા છે? વિશ્વમાં અવલોકતા સમજાશે કે સંસારની પ્રત્યેક સાધના પાછળ સાહિત્યનું સર્જન થયું છે, થઈ રહ્યું છે! પછી સહે પ્રમાણુ અને સારા-નરસામાં તસ્તમતા હોય

મનને વચ કરવાની સાધના માટે મન-સાહિત્ય સર્જાયેલું છે, જ્યારે આ તો મહામનનું સાહિત્ય વિશ્વસમક્ષ રજુ કરવામાં આવે છે!

તેનાથી જનમજનમના દુષપિયાઓ હટાવી શકાશે, તેનાથી મુખસાગરને આત્મભૂમિપર જેચી શકાશે!

શ્રી દિવ્ય-દર્શન સાપ્તાહિકમાં ગતવર્ષે “રસનો પ્રવાહ બહો”-શિર્ષક નીચે છપાયેલી લેખમાળા, સળંગ પુસ્તકાકારે વાચકોને મળે તો તે આજન યુગના વિચારક અને ચિંતક વર્ગને ઘણી જ માર્ગદર્શક બને, એમ અમને લાગ્યું,

ત્યારબાદ તે લેખમાળાના લેખક શ્રી પ્રિયંદર્શન (પૂ મુનિરાજ શ્રી ભદ્રગુપ્તવિજયજી મહારાજ) પાસેતાણા પધારતા તેઓશ્રીની અનુસૂચ મળતા આજે અમે અમારી બાવલાને સાકારરૂપ આપી શક્યા છીએ.

આ પુસ્તિકાની પ્રસ્તાવના લખી આપવા બંધ થીયું વધીરજલાલ ટો શાહ, કે જેઓ શતાવધાની અને ખ્યાતનામ સમર્થ વિદ્વાન લેખક છે, તેમનો આભાર માનીએ છીએ

પ્રાન્તે લેખક, તથા દિવ્યદર્શન પત્રના સંપાદકોનો પણ આભાર માનીએ છીએ

પાલીતાણા

લી. સોમચંદ ટી શાહ

મસ્તાવના

શ્રી પ્રિદેશનની નાની મોટી અનેક કૃતિઓ મારા દષ્ટિપથમાં આવી છે અને તેમાં મને કામ્યકલાના દર્શન થયાં છે, એટલે જ હું તેમને કવિ તરીકે ઓળખું છું, અહીં કામ્ય શબ્દથી માત્ર પદ્યાત્મકકૃતિ કે કવિતાની મના જ સમજવાની નથી કામ્ય કે સાહિત્યસ્વામીઓના અભિપ્રાયથી સમવાણ વાક્ય, સમવાણી વાણી તે જ શબ્દ છે અને તે જ અર્થ અહીં અભિપ્રેન છે વિશેષ આનંદની વાત તો એ છે કે સાધુ હવનની ઠંઠોર સાધનામાં એ તેમની સાહિત્યોપામના આત્મ રહી છે અને તે શરદ નવનુના કમળની જેમ વિકાસ પામી રહી છે

આજથી એક વર્ષ પૂર્વે 'દિવ્ય દર્શન' સાપ્તાહિકના અગ્રપૃષ્ઠો પર 'નસનો પ્રવાહ બહારો'ના નામથી એક લેખમાળા પ્રગટ થવા માંડી હતી ત્યારે જ મારે મન તે તરફ આકર્ષિત થયું હતું અને આવા મૂલ વિષયમાં આટલી સફળતા પૂર્વક કોની કમમ આવી રહી છે? એ પ્રશ્ન મારા મનમાં ઊઠ્યો હતો દિવ્ય દર્શન સાધેના મારા નિઃ સમઘથી કેટલાકે એવી કલ્પના પણ કરી હતી કે આ લેખમાળા / લખી રહ્યો છું, પણ એ કલ્પના કરનારાઓને મેં વિનમ્ર બાવે / વી દીધું હતું કે આ લેખમાળા લખવાનું સૌભાગ્ય મને પ્રાપ્ત થયું નથી, એ તો કાંઈ વિરલ વિશ્વતિનો અણુદીપ્ત્યો પ્રકાશ છે! કાલા તરે હું જાણી શક્યો કે આ તો શ્રી પ્રિદેશનની કૃતિ છે ત્યારે મારા આનંદનો પાર રહ્યો નહિ મેં તેમને મનોમન અનેક ધન્યવાદ આપ્યા અને આજે જાહેરમાં તેમને અનેક ધન્યવાદ આપવાની તક લઉં છું,

આ લેખમાળા હું સમયમાં જ પ્રસિદ્ધાકારે પ્રગટ થશે અને તેમાં પ્રાસનાવિક લખવાનું મારે ફાળે આવશે એવી કલ્પના તો એ વખતે હોય જ ક્યાંથી? પણ આ વસ્તુના એક અદના રેખી તરીકે એ કાર્ય મારે ફાળે આવ્યું એ દક્ષિત છે અને તેથી જ હું આ પ્રાસનાવિક લખી રહ્યો છું નથી જાણતો કે તેને હું કેવો અને કેટલો ન્યાય આપી શકીશ!

જેન શાસ્ત્રપ્રમિદ્ધ નમસ્કારનું દર્શન અર્થિ વિરાટ છે પૃથ્વિ
પવિત્રતાને જીવનનું ધ્યેય જનાવનાર સત મનુષ્યાયને તેણે સવપાપ-
પ્રણાશક તરીકે દર્શન દીધા છે અને મુક્તિની ભાવનાવાળાઓને તેણે
પોતાની મનમથતાનો પૃથ્વી પરિચય આપ્યો છે જેઓ યોગમાધના
માટે અવિગત શ્રમ લઠાવી રહ્યા છે તેમને તે અદ્વિત્યમિદિનાં અધિ-
ધાન રૂપ દેખાયો છે અને જેમણે મત્રોપામનામા જ માનવજીવનની
સફળતા માની છે, તેમને માટે તે મત્રાધિરાજ પુરવાર થયો છે જેઓ
તત્રવિધાનાં રહસ્યો શોધવા મથે છે અને તેના નોંધો દ્વારા અનેક
જાનની અજાણીઓ ખડી કરે છે, તેમને તે તત્રવિધાન તરીકે દ્રષ્ટિ
ગ્રાસ્તર થયો છે અને જેઓ જીવદ્રષ્ટિ પર જ્યોતિષ-ચક્રનો અભ્યાસ
પ્રભાવ માને છે, તેમને તે નવમહેાને અકુલમા રાખનારી મહાશક્તિ-
જગન્મા તરીકે પ્રતીત થયો છે જેઓ રાગનિવાસ્ય દ્વારા મનુષ્ય-
પશુ-પક્ષીઓને શાંતિ આપવા મથી રહ્યા છે તેમણે તેને અમૃતકુભ
રૂપે જોયો છે અને જેઓ ગણિત-વિષાદારા મનુષ્યની બુદ્ધિ શક્તિનું
માપ કાઢી રહ્યા છે, તેમને તે અનત સ્વરૂપે અધિગત થયો છે વળી
જેઓ સુદર સવાદી શાસ્ત્ર ચના દ્વારા સ્વ-પર-કલ્પજુની સાધના
કરી રહ્યા છે તેમણે તેને મહાબ્રુનરૂપે રૂપે નિહાળ્યો છે અને જેઓ
તત્ત્વનો સમઢ કરવામા જ પુરુષાચની પ્રતિઢા માની રહ્યા છે તેમને
તે સવબ્રુનના સાર રૂપ જણાયો છે તો પછી એક દિવિ હૃદયને તેની
રસગંગા તરીકે અનુભૂતિ થાય તેમાં આશ્ચર્ય શું ?

રમ શબ્દની પરિભાષા ધણી વિશાળ છે, ઝોઢતે અહીં તે કના
અથને સ્પર્શે છે તે આપણે જાણી લેવું જોઈએ

જીવનશાસ્ત્ર કહે છે કે દરેક પ્રાણીને જીવવામા રસ છે તેથી જ
જીવન શક્ય બને છે જ્યારે એ રસ લડી જશે ત્યારે આ દુનિયા-આ
વિશ્વ જીવન રહિત બની જરો, પણ જીવનો સ્વભાવ જોતા એમ
બનવું શક્ય નથી

શરીરશાસ્ત્ર કહે છે કે દેહનુ ધાતુ-પોષણ રસ વડે જ થાય છે, મનુષ્ય જે આધાર કરે છે તેમાંથી રસ બને છે અને તેમાંથી જ અનુક્રમે રૂધિર, માંસ, મેદ અસ્થિ, મજ્જા આે શુક્ર (વીર્ય) બને છે કે જેના પર બળ યુદ્ધિ અને ક્રાંતિનો આધાર છે

આધાર શાસ્ત્ર મ્હે છે કે આધારમાં રસ (સ્વાદ) ની મહત્તા છે જે તેમાં રસ ન હોય તો તેને આરોગે કાણુ ? આ રસ કટુ, તિક્ત કપાય અમ્લ, લવણ અને મધુર એમ છ પ્રકારનો છે અને તેની આરોગ્ય ઉપર જુદી જુદી અમર થાય છે

રમાયણુ શાસ્ત્ર (ધાતુવાદ) કહે છે કે બધી ધાતુઓમાં રસ એટલે પારદની બસિદારી છે કે જે સિદ્ધ થયે ગમે તેવા રાગનુ નિવારણુ કરી શકાય છે મનુષ્યને દીર્ઘાયુધી બનાવી શકાય છે અને આકાશ ગમનાદિ જેવા દુષ્કર કાર્યોને પણ સુવબ કાઢીમાં લાવી શકાય છે રસમિદ્ધિ માટે તેણે સ્વેદન-મર્દનાદિ આઠ પ્રકારની ક્રિયાઓ બતાવી છે અને તેના અનુવામન મુખોત્પત્તિ તથા જ્વરણુ વગેરેનો વિધિ પણ દર્શાવ્યો છે

શિક્ષણુ શાસ્ત્ર કહે છે કે શિક્ષણુની સફળતાનો આધાર રમ ઉપર રહેતા છે જે વિદ્યાર્થીને બણવામાં રમ નથી, નવુ નવુ જાણવાનો રમ નધો તેને ગમે તેવો સારો શિક્ષક પણ શુ શીખવી શકે ? રમૂતિ પણ રસને જ આધીન છે રસ વિના મદણુ થયેલી વસ્તુ યાદ રહેતી નથી

સિદ્ધિ શાસ્ત્ર કહે છે કે કાર્ધ પણ કાર્ય પ્રવૃત્તિ કે વ્યવહારમાં મિદ્ધિ મેળવવી હોય તો પ્રથમ પ્રશ્નિધાન જોઈએ અર્થાત્ ધ્યેય પ્રત્યે સત્તી જમાવટ જોઈએ જે રમની આવી જમાવટ હોય તો જ વ્રતિ સુદર થાય છે અને માર્ગમાં આવતા વિદ્વોનો જય હમતા મુખ્યે પ્રી શકાય છે આ રીતે વિદ્વોનો જય કરનારને સિદ્ધિ અવરૂપ વડે છે

સાહિત્યસ્વામીઓ કહે છે કે જે કાવ્ય કે લખાણુ રસવાનુ હોય

તે જ સુદર ગણ્યાર છે અને તેની જ આજગતમા પ્રતિષ્ઠા છે બાકી
તો વાણીની વિઠળના માત્ર છે તેમણે રમના શુગાર દારવ કર્યુ,
રોડ પીર ભરાનક ગિમત અદ્યુત અને શાત એ નવ પ્રકારે માન્યા
છે અને તેનુ વિશદ વિવેચન કરેનુ છે આ નવ રસોની સાહિત્યના
ક્ષેત્રમા તેમજ નાટયકલામા ભારે પ્રતિષ્ઠા છે અને તેથી નોકા કોઈ
પણ સાહિત્ય કૃતિમાં તેની અપેક્ષા રાખે છે અહીં રસ શબ્દનો વરોગ
આ અર્થમા થયેલો છે

‘રસના છાટણા હોય કુડા ન ભરાય’ એ ઉક્તિ આપણામા
પ્રસિદ્ધ છે એટલે રમ શબ્દની સાથે ગગા શબ્દનુ જોડાણ ટેવાકને
આયુક્તિ ભરેનુ લાગતો પણ વાસ્તવમા તેનુ નથી, આપણે કાંઈ પણ
વસ્તુમા રસનુ સાતત્ય અનુભવાય છે, ત્યારે તે નિદુરૂપ નહિ પણ
ધારા રૂપ બને છે અને એવી અસ્ખલિત મગજનુ ધારાનુ સૂચન ગગા
એટલે મહાપ્રવાહ તરીકે થાય તો એમા અત્યુક્તિ શુ !

આ રીતે નમસ્કાર-રસગગા જૈન શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ નમસ્કારનાં
સ્મરણ-ચિતનથી નવે રમનુ સાતત્ય અનુભવી શકાય એવુ અમદશન
આપનારી એક અવનવી કૃતિ છે અને તેથી રમપિપાસુઓ દ્વારા
અત્યંત આદર પામશે એમ માનવુ વધારે પડુ નથી

ધાર્મિક વગમા એક માન્યતા એવી છે કે ‘રમનુ તીવ્ર સંવેદન
કમબધને ગાઢ બનાવે છે, માટે તેની ઉપર અનુભૂતિ શા કામની’
તેમા યે શુગાર રસનુ તો નામ લેવુ યે ન પાપે’ પરંતુ આ માન્યતા
વસ્તુ રિચિતિનુ પૂરુ સ્વરૂપ સમજ્યા વિનાની છે રમનુ તીવ્ર સંવેદન
કમબધને ગાઢ બનાવે છે પણ એ રમ અપ્રસૂત ભાવોમાંથી
ઉત્પન્ન થયેલો હોય તો એ જ રસ જો પ્રસૂત ભાવમાંથી
ઉદ્ભવેલો હોય-વૃદ્ધિ પામ્યો હોય તો ઉત્તિનુ-કમનિર્જરાનુ દારણ
બને છે એ શૂલવાનુ નથી થી પ્રિવદશને આપણને પોતાની સુદર
હઠાકાર વાણીથી આ વાત જરાજર સમજવી છે

અહીં પ્રમગવશાત્ એટલું કહી દે કે પાર્શ્વિક દૃષ્ટિએ આવો
ત્રણ પ્રકારના છે અપ્રચરત પ્રચરત અને વિશુદ્ધ તેમાં અપ્રચરતભાવ
હોવા માગ્ય છે પ્રચરત ભાવ અવશ્ય કરવા યોગ્ય છે અને વિશુદ્ધ
ભાવ સ્થિર કરવા યોગ્ય છે વિરાટ અને કૃપાવધી હૃદયવત્તા આવો અપ્રચરત
છે. કાંઈ કે તેનો વિરાટ ધણે કારણ છે અને પ્રણીને તે જન્મ-
જ માતામા પશુ કહ્યાય છે મૈત્રી, કારુણ્ય અને પ્રમાદ ભાવનામાંથી
પ્રકટતા આવે પ્રચરત છે કારણ કે તેનું ફળ અતિ મધુર છે અને તે
પ્રાણીને કતરેલારે આત્મ-શુદ્ધિ તરફ લઈ જાય છે પરમ માધ્યસ્થથી
હૃદયવેતો પ્રથમ-ભાવ વિશુદ્ધ છે કારણ કે તેમા આત્મતત્ત્વનો
સાક્ષાત્કાર થાય છે અને તેથી જ મગરજીના ફેરાનો અંત આવે છે

પ્રસ્તુતમા અપ્રચરત આવોથી હૃદયવત્તા રસોને ત્યાગ્ય સમજવા
અને પ્રચરત આવોથી હૃદયવત્તા-વૃદ્ધિ પામતા આવોને હૃદયવે સમજવા
એ સમય લેખનો અર્થાત્ સ્થર છે

રમદહાઓ ત્યારે લતામગ્ધા યુગ્મમૂલ, ફળો, પક્ષીઓ, વન
પવત સરોવર, સાગર, આદિની પ્રમાત, સધ્યા વગેરેમા રમ દર્શન
કરી શકે છે ત્યારે પમપરમેષ્ઠી જેવી બન્ય સામગ્રીમા રમદર્શન કેમ
ન કરી શકે? હું તો માત્ર છું કે એનાં એક એક પદ પર માત્ર
કાવ્ય નહિ પણ મહાકાવ્યો લખી શકાય કે જેમા નવે રસની હાનરી
હોય અને જે માનવવા માટે શ્રોતાગણ સદા આગુર રહે શુ એવો
સમય આવશે ખરો?

છેવટે શ્રી નિમજ્જન પાસેથી આવી વિશેષ કૃતિઓની અપેક્ષા
રાખી આ પ્રોત્સાહિક પૂર કર છું અને રમપિપાસુઓને પ્રસ્તુત
રમગગામા વારંવાર નિમજ્જન કરવાનો અનુરોધ કરું છું

મુબદ્દ

તા ૨૫-૭-૫૮

ધીરજલાલ ટોક્કરશી શાહ

નમસ્કાર રસગંગા

લેખક
પ્રિયદર્શિન

મન કે મન વગેરેનો વાક કાઢવો નકામો છે મન તો મનુષ્યને એવું મળ્યું છે કે માલિક ત્યાં વાળવા માગે ત્યાં વળી શકે છે મનુષ્યનું મન સોનાની લગડી જેવું છે જેવો ઘાટ આપનો હોય, જેવી કસીગિરી કરવી હોય તેવી કરી શકાય છે, માટે મનનો દોષ કાઢવો નકામો છે ગાન-બ્યાપિ શબ્દ-ધ્વનિ સામળવા મળે કે મન યતનની ઉઠે, સારૂ રૂપ વગેરે જોવા મળે કે ત્યાં આપણું મન ચોટી જાય છે-એકાગ્ર બને છે બસ, એજ રીતે ધ્યેય પરમેષ્ઠિમા સુદરમા સુદર શબ્દો છે, તે સામળતા જ આત્માર્થીનું ચિત્ત એકાગ્ર બની જાય છે, પાપ ખપી જાય છે દુસ્તિ ફર ભાગે છે

ભૂ મિ કા

નૂવા વિચારોનો પરિચય કરવો એ નથી જ હાઇ ધરતીમા પ્રવેશ કરવા જેવું રામાચક અને આકર્ષક છે

સત્તત્ત્વર અને શુદ્ધ ધ્યેયને અનુસરનારા વિચારોની અગત્યની સૃષ્ટિનો આપણો નવેસ આપણી ચિંતન-સીમાઓને વિસ્તારે છે, વાસ્તવિકતાનો પરિચય કરાવે છે શુભ ભાવનાઓને ઓળસપૂર્ણ બનાવે છે

આ વિચાર-ન્યાસ પણ એવો જ છે, શુભારાદિ રમોના નામથી હાઇ રમે ભડકે' કેમકે જેમ બીજો તેમ અહીં રમના પ્રમગમા પણ શુભ અને અશુભ પ્રસરત અને અપ્રસરત, એમ બે પ્રકાર પડે છે આપણે પ્રસરત રસોનો ઉપયોગ કરી સાધનામાં નવુ ચૈતન્ય પ્રઘટાવવાનું છે

મનુષ્યની જ્યારે એક હરિવાદ બાપક જનતી જાય છે કે અમને નમસ્કાર મનના જાણમા રસ નથી આવતો" અને બીજી બાજુ જ્યારે મમત્ર ચિત્તરૂપિઓ આત્મવિધાતક પ્રવૃત્તિઓમા ઓતપ્રોત જનતી જાય છે, ત્યારે મનુષ્યના આધ્યાત્મિક ઉત્થાન માટે મનુષ્યની નૈનિક ઉન્નતિ માટે આવા કોઈ રસમય વિવિધ પ્રવલો યોગ્ય કે જે પ્રસરત હોય જે આત્માભિમુખતાના પ્રેરક હોય તે આદ્યુષ્ટિય બને છે

એક નવચાલણીમા એકસો ને આઠ વાર મહામનનો જાણ કરવાનો હોય છે એમા ૧૨-૧૨ મહામત્ર જાણને આ એક એક પ્રસરત રસથી જો ગણાય, તો અપૂર્વ ભાવોલ્લાસ પ્રગટે! નવ રસમર્તા ૧૦૮ જાણના અતે આત્મા શાન્ત રસના સાગરમા નિમગ્ન બની જશે!

માટે આપણે હવે એ નેત્ર કે કે નવે રસોનુ દૃઢચત્ર મવેન
નમસ્કાર મનમ નના જાપમા ટેવી રીતે મરી શકાય છે અર્થાત્ આપણી
સમગ્ર જાગૃત્તિઓનુ મમસ્ત ચિત્ત/નિઓનુ નમસ્કારમનમા ટેવી રીત
વિવિનીક શુ કરી મળાય

અહીં અનનિશ્ચિત એક રસાભાવિક આશરે યાય છે કે વ નમસ્કારમનમા
શુ ગારરમની રમઝા જાગી શકે કે વ નમસ્કારમનમા દાસ્તબો હોગ દિન ને
ચની શકે ! શુ નમસ્કારમનમા કે જાનો સુમધુર રોત વહી રહ્યો છે !
શુ રો રસનુ બાકર તા વ નમસ્કારમનમા નિરખી શકાય ! શુ વીરરમની
રગરગ બાપી ઉત્પાદની વિનુત્ર એ મદામનમા વહી રહી છે !
જાપાન રસની હદને ચ માવતી દક્કિતો નમસ્કારમનમા બરી પડી છે !
ત્યારે મિત્તરરમની જનક એવી વાત-વરનુઓ મદામનમા આમને જોવા
મળી શકે ! અદુતરસની ચિત્તને ચમકાવનારી વિગતો મદામનમા શુ
મળી શકે છે ! જ્યારે શાતરસનુ અતુલ ઉદાશ્ય અગોચર મસ્તી
શુ મદામનમા અનુભવી શકાય છે !

હા ! નવે રસોન આતરરચી સુમધુર અને આધ્યાત્મિક મવેન
નમસ્કારમદામનમા મર્છ શકે છે ! ઉવાત્માની મમઝ રમઝતિઓ નમસ્કાર
મદામન સંતોષી શકે છે !

પણ સુધુર ! એ માટે આપણે પરિમિત કાળ માટે આ પાર્થિવ
જગતનો ત્યાગ કરવો પડે !

અને આપણે નમસ્કારમદામનની એ વાસ્તવિક દુનિયામા પ્રવેશ
કરવો પડે ! ત્યા આપણે આપણી રસતપાને પેટ બરિને છીપાવી શકશુ !
કે ને તૃપ્ત મોની તૃપા પછી કદીય અતૃપ્ત નહિ જને ! ત્યા આપણે
આપણા ત્રિય રમમાગરમા એરી કિડા કરેશુ કે પછી કમારે વ પાર્થિવ
જગતની તુલ્ય કિંઓ આપણને નહિ આપે !

પ્રત્યેક મનુષ્યહુ ય કોઈનિ કોઈ 'રસ' ઝખતુ હોય છે । અને તે રસ જે વિષયમાથી મળતો હોય છે તે વિષયની પ્રાપ્તિ કરવા પાછળ સત-દિ' ત મર્યો રહે છે ।

અને એ રસમેત્ર પર તેની સમગ્ર માનસિક, વાચિક અને કાયિક શક્તિઓનો પ્રવાહ સતત વહેનો રહે છે, પછી જેલુ એ રસમેત્ર, તે મુજમ તેના જીવનની ઉ નતિ કે અવનતિ, આખાદી કે ખરખાદી ઉત્થાન કે પતન સર્જાય છે ।

અર્થાત્ સમગ્ર જીવસૃષ્ટિ પર 'રસ'નુ અમાધાન્ય આધિપત્ય જામેલુ છે ।

અરે, તમે જે કોઈ પ્રવૃત્તિ કરો છો, અને જેવા તમે જાયા છો, તેમા 'રસ' જ ફલોપધાયક કારણ છે ।

રસની આવી સમગ્ર ચેતનસૃષ્ટિ સાથેની ચોકમેક્તા રસ પર જ નિર્ભર એવા ઉન્નતિ અને અધ પતન આ હકિકત આર્યદેશના ઉચ્ચ તત્ત્વવેત્તાઓએ પિછાની, અને 'રસ' વિરય પર શાસ્ત્રો વિરચાયા । રસ' પર પ્રતિભાપૂર્ણ ચિતન થયા બિન્ન બિન્ન જીવોમા એ તત્ત્વદષ્ટા મહાપુરુષોએ રસની તરતમ તાને નિહાળી, અને એ તરતમતાને કેન્દ્રાક ચિતકોએ નવ વિલાગમા વિલાજિત કરી, કેટલાકોએ દશ વિલાગમા સકલિત કરી

આપણા કલિકાવસર્વસૂરિદેવે રાગાર, હાસ્ય, ક્રોધ, રોદ્ર, વીર, ભયાનક, બિશત્સ અહ્રુત, અને શાત-રસના આ નવ વિલાગો નિર્ણય કર્યા છે

માટે આપણે હવે એ જોડું છે કે નવે રસોનું ઉચ્ચતમ મર્યાદા નમસ્કાર મળ્યા ના જાણી શકી રીતે કરી શકાવે. અર્થાત્ આપણી સમગ્ર જાગૃત્તિઓનું સમસ્ત ચિત્તરત્તિઓનું નમસ્કારમળ્યા એવી રીતે વિનિર્મીત કરી શકાવે.

અહીં અનભિજ્ઞને એક સ્વાભાવિક આશ્ચર્ય થાય છે કે શું નમસ્કારમળ્યા શુભારંભની રમજડ જાણી શકે? હું નમસ્કારમળ્યા દાસ્તો દોઝ દિનેજો થી શકે! શું નમસ્કારમળ્યા કે જુનો સુખદુર ભોત વધી રહ્યો છે! હું રો રસન બરકરે તાડવ નમસ્કારમળ્યા નિરખી શકાય! હું વીરસની રમરગ બાપી ઉત્સાહની વિષુત્ત એ મદામ તમા વધી રહી છે! હું બધાનક રસની! અને ચડાવની હકિકતો નમસ્કારમળ્યા બગી પડી છે! ત્યારે મિત્તરસની બનક એવી વાત-વસ્તુઓ મળ્યા ના અમને જોવા મળી શકે! અહુતરમળી ચિત્તને ચમત્કવનારી વિગતો મદામ તમા શું મળી શકે છે! જ્યારે સાતરસનું અતુન ઉડાણ અગોચર મસ્તી શું મદામ તમા અનુભવી શકાર છે!

હા! નવે રસોનું આતરસની સુખદુર અને આધ્યાત્મિક મર્યાદા નમસ્કારમદામ તમા થઈ શકે છે! જ્વાતાની સમગ્ર રમજતિઓ નમસ્કાર મદામ તમા મતોળી શકે છે!

પણ મજૂર! એ માટે આપણે પરિમિત કાળ માટે આ પાર્થિવ જગતનો ત્યાગ કરવો પડે.

અને આપણે નમસ્કારમળ્યા નાની એક વાસ્તવિક દુનિયામાં પ્રવેશ કરવો પડે! ત્યાં આપણે આપણી રસનાને પે બરીને છીપાવી શકશું! કે જે તુલ્ય મનની તુલા પછી કદી વ અતુલ નહિ બને! ત્યાં આપણે આપણા નિવ રમ્યામરમા એની કિંડા કરશું કે પછી કમારે વ પાર્થિવ જગતની તુલ્ય કિંડાઓ આપણને નહિ આકરા!

પ્રત્યેક મનુષ્યલ્લેખ કોઈની કોઈ 'રસ' ઝખતુ દેખે છે. એ
તે રસ જે વિષયમાથી મળતો હોય છે તે વિષયની રસ-
કરવા માછળ રાત-દિ' તે મચ્છો રહે છે.

અને એ રસયેત્ર પર તેની સમગ્ર માનસિક, વચ્ચે
કાવ્યિક શક્તિઓનો પ્રવાહ સતત વહેતો રહે છે, ખરી જેવું એ
રસયેત્ર, તે મુજબ તેના લવનની ઉન્નતિ કે અવનતિ, આગ્રા
કે બરમાહી ઉત્થાન કે પતન સર્જાય છે.

અર્થાત્ સમગ્ર લવસૃષ્ટિ પર 'રસ'નું અમાપાત્મ્ય અધિપત્ય
જામેલું છે.

અરે, તમે જે કોઈ પ્રવૃત્તિ કરો છો, અને જેવા તમે જાન્યા
છો તેમા 'રસ' જ ફલોપધાયક કારણ છે.

રસની આવી સમગ્ર ચેતનસૃષ્ટિ સાથેની એકમેકતા રસ
પર જ નિર્ભર જેવા ઉન્નતિ અને અધ પતન આ હકિકત
આર્થદેશના ઉચ્ચ તત્ત્વવેત્તાઓએ પિંજાની, અને 'રસ' વિષય
પર શાસ્ત્રો વિસ્થાપ્યા! 'રસ' પર પ્રતિભાપૂર્ણ ચિત્તન થયા
ભિન્ન ભિન્ન લવોમા એ તત્ત્વદેશ મહાપુરુષોએ રસની તસ્તમ
તાને નિહાળી, અને એ તસ્તમતાને કેવલા ચિતકોએ નવ
વિભાગમા વિવ્યન્નિત કરી, કેટલાકોએ દશ વિભાગમા સ્થાપિત કરી

આપણા કલિકાલસર્વજ્ઞસૂરિદેવે શગર, હાસ્ય, કરુણ, રોદ્ર,
વીર, મયાનક, બિજત્સ અશ્રુત, અને શાત-રસના આ નવ
વિભાગો નિર્ણયિત કર્યા છે.

કેવલાક આચાર્યો આ નવના ઉપસત રસમે “વાત્સલ્ય”
રસ પશુ માને છે

જતુમાનમા કેટલીક રવાણાવિક લાગણીઓ આત્મસાત
થયેલી છે, તે લાગણીઓ આજઠાલની નથી પરંતુ અનાદિકાલીન
છે! તે લાગણીઓને રસ-વિજ્ઞાનના વિદ્વાનોએ રતિ, હાસ્ય,
યોક, ક્રોધ, ઉત્સાહ, ભય, જુગુપ્સા, વિરમય, અને શમ એ
નવ વિભાગમા વહેચી નાખી છે

મનુષ્ય જ એ છે તેના હેઠ વધે છે તેમ તેની લાગણીઓ
પશુ ભિન્નભિન્ન નિમિત્તો પામીને તીવ્ર બનતી જાય છે, જ્યારે
લાગણી અતિ તીવ્ર બની જાય છે, લાગણી પર મનુષ્યનો કાબુ
ન રહેતા, મનુષ્ય પર લાગણીનું ચર્ચસ્વ જામી જાય છે ત્યારે તે
લાગણી ‘રસ’રૂપ બની જાય છે!

જૈનદર્શનના દર્શિનિદુથી જીવ માનના અધ પાનતુ મૂળ
આ ‘રસ’ છે! પરંતુ જો તેને પ્રચરત રૂપ આપવામા આવે તો
તે જ ઉન્નતિ કરાવે છે અર્થા આપણે જો વિચાર કર્યો છે કે
અપ્રચરત રસોને કેવી રીતે પ્રચરત રસમા, વાગી આત્માતુ મહાન
ઉત્થાન કરી શકીએ

સ સાતમા જીવ પરિણમણ કરે છે તે સામારિક કષાયકલુપિત
અને વિષયવાસિત ભિન્ન ભિન્ન પ્રસંગોમા આવે છે, કે જે
પ્રસંગો જીવાત્મામા સૂતલી લાગણીઓને ઉશ્કેરે છે, જીવાત્માના
માનસિક પ્રવાહોને કષાયકલુપિત અને વિષયવાસિત બનાવે છે!
અને તેણે કેવું કરણ પરિણામ નિપજે છે! માનસિક વ્યાપારો
પર મુખ્યતઃ નિર્ભર એવા કર્મબધથી જીવાત્મા જકડાય છે

કેમકે મનોવર્ગણથી અતિ નિકટવર્તી કાર્મણ વર્ગણ છે । અને કર્મબધમા જેની રસપ્રચૂરતા તેની કર્મોની દીર્ઘાંતિદીર્ઘ સ્થિતિ અને તીવ્ર દુઃખદાયકતા

કર્મબધમા 'રસ'ની આવી પ્રધાનતા છે, તે વાતને સ્વીકારનાર જીવાત્મા માટે 'રસ' અંગેની સર્વતોમુખી માહિતિ મેળવવી આવશ્યક બની જાય છે, કે જે માહિતી તેની દિવ્યદ્રષ્ટિને જગાડનાર છે, જે માહિતી રસના પ્રવાહોને અધ પતનની દિશા માથી વાળી લઇ દ નતિના ક્ષેત્ર પર વહાવનાર છે

આપણે અનાદિકાલીન લાગણીઓ, કે જે બિન્ન બિ ન નિમિત્તોને પામી નિમિત્તને અનુરૂપ રસની કક્ષામાં આવીને ઉભી રહે છે, તે લાગણીઓ થી નમસ્કાર મહામ નના વિશાળ મેત્ર પર કેવી રીતે વહાવી શકાય, તે લાગણીઓ નમસ્કાર મત્રના નિમિત્તને પામી ઉચ્ચતમ રસની ભૂમિકામાં આવીને ઉભી રહે તેની માર્મિક વિચારણા અહીં કરશું ।

પરંતુ એ વિચારણા કરવા પૂર્વે આપણે એ ન મૂકવું જોઇએ કે નમસ્કાર મત્રના અધિષ્ઠાતા પૃથ્વ્યપ્રેક્ષિઓએ જેમની લાગણીઓને ઉચ્ચતમ રસના સ્વરૂપે નમસ્કાર મત્રના શોધી હતી ।

આપણે નવ રંગોના પૃથક્કરણ પર જઈશું, જેમ દેહ-ભવસ્થાન કમુ છે ? રસોના આવિર્ભાવની ક્ષેત્ર ક્રિયા છે ? રંગોનું સ્પૃહસ્વરૂપ કેવું છે ? રસોની પરાગણા કયું છે, કયું ? અને અતે નવે રસોનો અનુભવ થી નમસ્કાર મત્રના કયું રંગે

દરી શકાય ? અને એવો મિષ્ટ અનુભવ આત્માની કેવી લબ્ધ ઉન્નતિનો સૂચક છે ?

મનુષ્ય જન્મે છે એની સાથે જ નવ લાવેો રહેલા હોય છે, કે જેને 'જન્મજાત' લાવેો કહી શકાય, રસજાત્રમા તેને 'સ્થાયીભાવેો' કહેવામા આવ્યા છે રતિ, હાસ્ય, શોક, ક્રોધ ઉત્સાહ, ભય, જીતુષ્ણા, વિસ્મય અને શમ, એ સ્થાયીભાવેોના નામ છે

એ સ્થાયીભાવેો જે નિમિત્તોને પામીને અભિવ્યક્ત થાય છે, તે નિમિત્તોને 'આલેખન વિભાવ' કહેવામા આવે છે

એ સ્થાયીભાવેો જે નિમિત્તોને પામીને વૃદ્ધિગત બને છે, તેને 'ઉદ્દીપનવિભાવ' કહેવામા આવે છે

રસની અભિવ્યક્તિ વખતે થતી શારીરિક ચેષ્ટાઓ વગેરેને અનુભાવ' કહેવામા આવે છે જ્યારે ભિન્ન ભિન્ન રસોના અવિર્ભાવેો વખતે અનુભવ ગોચર થતી જીદી જીદી લાગણીઓને વ્યભિચારીભાવેો' તરીકે સંબોધવામા આવે છે, તે 'સચારીભાવેો' પણ કહેવાય ■

આમ વિભાવ અનુભાવ અને વ્યભિચારીભાવેો વડે વ્યક્ત થતા સ્થાયીભાવેો એ જ રસ છે, કે જે માનસિક લાવનાઓના આવેગરૂપ નથી, પરંતુ ચોક્કસ નિમિત્તોને પામી છવાતમા જે આતર કે બાહ્ય લાવેોનું પુન પુન પરિશીલન-ચિંતન કરે છે, તે પરિશીલન-ચિંતન જ રસરૂપ બની જાય છે !

એ રસ એવા અકૃત્રિમ આનંદનો જનક બને છે કે જે આનંદનો આસ્વાદ પ્રદાના આસ્વાદની હરીફાઈ કરતો હોય છે !

રસ જોડે રજો ગાની લેતા કે માત્ર માનસિકભાવોનું પરિશીલન કે ચિંતન, પરંતુ રસની સીમામાં પ્રત્યેક આત્મિક ભાવનાના સ્મરણ સાથે જો ભાવનાના કર્તાનું (આત્મત્વનું) સ્મરણ પણ સમાય છે, ‘માત્સ્મરણ રમ’ નો ફલિતાર્થ આ છે, કે આવેગોના અનુભવ જો રસ નહિ કિંતુ આવેગોના અનુભવનું જ સ્મરણ જો રસ

રસ અંગેની આટલી પ્રાથમિક માહિતી આપ્યા પછી, પ્રત્યેક રસના વિભાવ, અનુભાવ અને વ્યભિચારીભાવો શ્રી નમસ્કાર મહામત્રમાં કઈ રીતે દ્રષાયેલા છે, તેનું સંશોધન આપણે કરશું !

૧, મહામત્રમાં શુભાર

શુભારનું ઉત્પન્ન સ્થાન છે રતિ-પ્રીતી રતિ મધુધની અનેકવિધ લાગણીઓ ચિત્તવૃત્તિઓમાની એક પ્રધાન લાગણી છે, તે લાગણી આતર અને બાહ્ય બિન સિન્ન નિમિત્તોને અનુરૂપ વૃદ્ધિ પામે છે

વસતાદિ યત્તુઓ પુ પ, મુગધી, અલકાર, ઉત્તમ સ્થાન શ્રવણ શીડા વગેરે નિમિત્તોને પામી રતિની લાગણી શુભારમાં પરિણમે છે, કે જે નાટ્યશાસ્ત્રોમાં ‘સલોગ-શુભાર’ કહેવાય છે, આ સલોગ-શુભારનો બાહ્ય ઇન્દ્રિયો સાથે સંબંધ છે, એની અભિવ્યક્તિ કટાક્ષ, અંગોના અભિનય મધુર વાક્યો વગેરે દ્વારા થાય છે

રમતરગિણીમા સુવાન શ્રી-પુરુષના પરિપૂર્ણ પ્રમોદને
અથવા પરિપૂર્ણ રતિભાવને શુગાર નિર્દેશાયો ॥

જ્યારે નમસ્કાર મહામંત્ર પ્રત્યેની આપણી પ્રીતિ (રતિ)
કયા નિમિત્તોને પામી શુગારરસમા પરિણમે ?

તે માટે મહામંત્રમા પ્રથમતઃ નમસ્કરણીય અરિહંત પર
માત્રમાના સમવસરણુમા આપણે જઈએ પરમાત્માના પુણ્ય
પ્રકર્ષથી ઢોડી આવેલા કેટિ કેટિ ડેવોએ સર્જેલી વસતથી ય
અધિક આહુવાદક ઋતુ ! વરમાવેલા સુરભિસભર પુષ્પો ! પૃથ્વીની
પથારીએ પથરાયેલી ગંધોઠકની સુવાસ ! રત્ન સુવર્ણ અને
રૂપાના કિલ્લાઓતુ સમવસરણુતુ ઉત્તમોત્તમ સ્થાન ! કિતરીના
મીઠા ટટ્ટૂ રને પણ જૂલાવી હે તેવી અનુપમેય વાણીતુ શ્રવણ !
દેવ-દાનવો અને રાજરાજેશ્વરોની જિનભક્તિની લીલા !

એથી ય અધિક સારાય વિશ્વ પર ઉચ્ચતમ પ્રણયને ધારણ
કરતા પ્રણયસ્વામી તીર્થ કરદેવ ! આ વાસ્તવિક મૃદ્ધિના નિમિત્તથી
આપણે રતિભાવ શુગારમા પરિણમે છે ! એ પરમાત્મમૃદ્ધિ
નિરખતા નયનો ચમકી ઉઠે છે ! ચિત્ત સ્તબ્ધ ગની જાય છે !
નશ્વરના સૂરો વહે છે ! અને એથી ય અધિક જ્યારે પરમાત્મ
સ્વરૂપના સયોગમુખની પરમાત્મ સ્વરૂપ સાથેની એકમેકતાનો
આનંદ પ્રાપ્ત કરવાની આતર અભિલાષા તીવ્રતર ગની જાય છે
ત્યારે ‘સ લોગ-શુગાર’રસની પરાકાષ્ઠા આવી જાય છે !

વગી પરમાત્મા પ્રત્યે અતસાત્માનો પરિપૂર્ણ પ્રમોદ પ્રગટી
જાય છે ત્યાં રસતરગિણીકારની શુગારની વ્યાખ્યા પણ સંપૂર્ણ
સંગત ગની જાય છે !

પાસ્યની લાગણીના ઉત્તેજકો ને તે લાગણીને ઉશ્કેરનારા તથા તે લાગણીને લાગણીભાષી રસની કાનિમા લઇ જનારા નિમિત્તો જોટાજા મુખાકૃતિ, કદગા વેષ-વ્યામૂષણો, નિર્વ્યજ્જતા, અચળતા, અજની પ્રિદૃત ચેષ્ટાઓ વગેરે છે.

તે જ્યારે સમવાની લાગણી 'હાથર ૧' બની જાય છે ત્યારે તેની અભિવ્યક્તિ અગોષાગોની વિવિધ રોગોથી થાય છે, હોઠ ફરકે છે, નાક પુલે છે, ગાય રનાશ પકડે છે, અશ્રુઓ ઘટમઠ થાય છે

જાણના જે પ્રકારે છે એવે જમણું જીજ્ઞાસે હસાવણું

પાંને પ્રકારો છ-છ ઠોઢિઆ વિભાજિત કરાયા છે સ્થિત,
ચલિત, વિદસિત, ઉપહસિત અપહસિત અને અતિદસિત

ધ્યાનમાં રહે છે, ઉત્તમ કૌશલિય મનુષ્યનું હાસ્ય 'સ્મિત' તેમજ 'હસિત' તરીકે સંબોધાય છે, એમાં પામર જનની જેમ ખડખડાં હાસ્ય કે નિષ્કુર મશ્કરીનો ભાવ નથી હોતો, એમાં તો વસ્તુતત્વનું અતરપર્યાં આર્દ્ર સ્મિત હોય ॥

આપણી જન્મજન્માતરની હાથની સહજ લાગતી નમસ્કાર
મહામ નના કયા આલ બનોથી આના
'રસ'મા પરિણમે ? શું
મામર્થ્ય ન

હા, અપણી

પાને પરમેષ્ઠિઓના

ત્યા પહોચીશું ત્યારે

विभावे प्राप्त यशे

હાસ્યની છ કોટિમા ઉત્તમ કોટિનું હાસ્ય છે સ્મિત, તે પછીની હસિત યાવત્ અતિહસિત મુખીની પાચે કોટિના હાસ્ય અનુક્રમે ઉતરતી કોટિના છે, કે જેનો આવિર્ભાવ ક્રમિક મધ્યમ અને અધમ પુરૂષો કરે છે

મહામત્રમા તેા ઉત્તમ કોટિના 'સ્મિત' હાસ્યરમથી પણ અત્યુત્તમ કોટિનો હાસ્યરસ સાધક અનુભવે, તેવા ઉત્તેજક નિમિત્તો સાપડે છે

તે માટે સાધકે એક ખુલાખા ઉમા રહી એક બાલુ મહામત્રના અધિઠાતા પાચે પરમેષ્ઠિઓની મહાપવિત્ર અવસ્થા વિચારવી પડશે, બીજી બાલુ એવા એક આલબનો પામીને પણ જગત તેનાથી નિરપેક્ષ રહી પોતાના હાથે જ પોતાની દુર્ગ્ગા કેવી સર્જે છે, તેનું ચિત્ર નિરખવું પડશે, કે જે ચિત્ર આપણને હાસ્યરસની ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક સપાટીએ લઈ જશે.

અરિહંત પરમાત્માની સર્વશ્રેષ્ઠ પુણ્યપ્રકર્ષ પર પણ કેવી યીનરાગ દશા! જ્યારે જીવાત્માની તુરંત અને મામુલી પુણ્યોભ્ય પર પણ કેવી રાગાધ દશા!

અહા! સિદ્ધ પરમાત્માની કેવી કર્મરહિત પરમ નિર્મળ દશા! ત્યારે જગતના જીવેની કેવી કર્મમયીન ખરાબખસ્ત અવસ્થા!

આચાર્યની સારાય વિશ્વમા પવિત્ર પચાચારના પ્રચારની કેવી તમત્તા! જ્યારે ભરમા ભમતા પ્રાણીની કેવી પાપ-પ્રચારની પામર પ્રવૃત્તિઓ!

ઉપાધ્યાયની કેવી શ્રુતના અધ્યયન-અધ્યાપનમા લીનતા!
ન્યારે અજ્ઞાનમા અચકતા જીવની કેવી જડવાદના ચીલે ઢોલ!

સાધુની કેવી ઉપસર્ગ-પરિવહ, તપ ત્યાગ અને દામાદિ
શુભોમા રમણના! ન્યારે જીવની મોહમયી જાળમા કેવી
વિટબણા!

આ નિરીક્ષણના આલ્લખનથી આપણે હાસ્યરમની આધ્યા-
ત્મિક ભૂમિકા પર પહોંચી શકીએ

સાવચેત રહેજો! આપણે 'હામ્ય'ની મોહજન્ય લાગણીને
પોષવાનું પ્રતિપાદન નથી કરવું! આપણે તે અનાદિકાગથી
આત્માના મોહવિકાર-હાસ્યને નામશેષ કરવા પ્રયત્ન કરવો છે
હાસ્યની મોહજન્ય લાગણીનો પ્રવાહ આપણે જોવા એક
મહારણુમા વાળવો છે કે જે સ્વમા તે પ્રવાહ સૂર્યના પ્રચક્ર
તાપથી શોષાઈ જાય! જે પ્રવાહનો ચીલો મોઘ્યો પણ ન જડે!
અને જો માટે જ આ એક સાહસભર્યો છતાંય પ્રશસ્ત પ્રયત્ન
થઈ રહ્યો છે

નમસ્કારમહામત્રમા હાસ્યની લાગણીને પ્રથમ ભાગે
ઉત્તેજનારા નિમિત્તો મોઘવા આપણે આપણી દૃષ્ટિને સ્યુવને
છોડીને સૂક્ષ્મમા, બાહ્યને ત્યજી આનંદમા, કાંપનિકને છોડી
વાસ્તવિકતાના મર્જ સુધી વિસ્તારની પડશે

એ વિસ્તારમા સારા ય જગતની કર્મો દ્વારા થતી વિચિત્ર
પરિસ્થિતિ હાસ્યરસના ઉત્તેજક નિમિત્તો તરીકે દૃષ્ટિગોચર થશે.
ચારે મતિમા એક એક જીવાત્માનું પરિશ્રમણ એ જ

જીવાત્માઓની દેવત્વના વૈભવ-વિશ્વાસોભા મસ્તી એ જ
આત્માઓની પશુત્વમા પથરામણી એમની જ નરકાગારમા
થતી સહારક સ્થિતિ ને તેમનો જ મનુષ્ય તરીકે થતો
અભિવાદ

એક એક લવમા પણ જીવાત્માની કર્મપરવશતાથી સજાતી
શરીરની મુડાળતા-જેડાળતા મરીખાઈ અને થીમતાઈ, સજાગતા
ને અજ્ઞાનતા, સખળતા ને નિર્બળતા, યશકીર્તિ ને અપમાન,
નીચત્વ ને ઉચ્ચત્વ, લાવનાઓની નિર્મળતા ને મલિનતા
વગેરે કોડ કોડ વિચિત્રતાઓ સોંધકતું દષ્ટિબિંદુ બને છે, ત્યારે
સાધક ઉચ્ચનમ હાસ્યરસ અનુભવે છે, કે જેનો આવિર્ભાવ
તેના અગોપાગો કે વાણી દ્વારા નથી થતો, એ આવિર્ભાવ તો
એક આત્મસ્પર્શ મધુર સ્વેદનરૂપ જ થાય છે એમા પ્રક્રમ્નાટ
હાસ્ય નથી હોતું એમા નાક ને ગાવ ઉપસી નથી આવતા,
એમા મો લાવ નથી બનતું !

જગત વિચિત્રતાઓ જોઈને હસે છે, જગતના તે હાસ્ય
પર નમસ્કાર મહામત્રનો સાધક હને છે ! કેમકે જગત
સ્થુલને જોઈને હસે છે, બાહ્યને જોઈ હસે છે, કા પનિકને જોઈને
હસે છે, તેમનું એ હાસ્ય સૂક્ષ્મના દષ્ટાને, આતરના દષ્ટાને
વાસ્તવિકતાના દષ્ટાને હાસ્યપ્રદ બની જાય છે ! અને તે પ્રચસ્ત,
પવિત્ર અને નિષ્પાપ હાસ્યરસના મહોદધિમા જ્યારે મજાકો
છે જ્યારે આમ મહામત્રમા હાસ્યરસ આધ્યાત્મિકતાની સપાળી
પર અનુભવાય છે ત્યારે મહામત્રનો એ ઉપાસક આ
જાગૃત બની

બધેથી અનુપમ મુ

૩, મહામત્રમા કરુણરસ

‘શોક’ના જન્મજાત લાવમાથી કરુણરસ ઉત્પન્ન થાય છે

ઠગેશ, પતન, સ્નેહીનો વિયોગ, વૈભવનો નાશ, સ્નેહીના મૃત્યુ, અપ્રિય શબ્દ-શ્રવણ દુઃખમાં ઇષ્ટ વિયોગ અને અનિષ્ટ સંયોગરૂપ વિલાપોથી (નિમિત્તોથી) શોક ઉત્તેજિત બને છે, ત્યારે કરુણરસનું ઝરણું પ્રવાહિત થાય છે

એ કરુણરસ, આસુ, વિલાપ, ગાત્રોની શિથીલતા, સ્મૃતિઅશક્તિ વગેરે અનુભવોથી અનુભવાય છે,

જગતમાં જીવો અપ્રિયના સંયોગથી અને ઇષ્ટના વિયોગથી વ્યાકુળ બને છે, શોકમંસ્ત બને છે, આસુ પાડે છે ને કરુણ-વિલાપ કરે છે! પરિણામે તીવ્ર પાપબંધ કરી આત્માને દુર્ગતિની દિશામાં લઇ જાય છે

‘શોક’ એ મોહનીય-ઠર્મની એક અવાતર પ્રકૃતિ છે, તેના હાસ્યાદિ નવ નોકધાયમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, તે ‘શોક’નો ઉદય આત્માને પાપકર્મથી લેપે છે, તેથી પારલૌકિક અર્હિત ઉપજાય છે

તેમજ અહીં પણ ચોક્કસ છાયામાં જીવ મુખને અનુભવી શકતો નથી, શાંતિમય જીવન જીવી શકતો નથી, ને શોક તીવ્રતર બની જતા તેના શરીર પર અને મન પર પણ ભુરી અસરો પડે છે, શરીર શિથીલ અને રોગચાળા બને છે, મન વિહ્વળ અને સ્મૃતિઅશક્ત બને છે

આ વિકટ પરિસ્થિતિને નાબૂદ કરવા 'શોક'ની સહજ લાગ-
ણીને આપણે પચપરમેષ્ઠિના પ્રભાવક વિભાવો (નિમિત્તો) થી
પ્રશસ્ત કર્ણધ્વજસમા લાગી જવી પડશે, તો આપણે પાપકર્મોના
હુમનથી જાગી જઈશું, ઔદિક-પારલૌકિક અથ પતનથી
ભયગ્રસ્ત જઈશું.

અહીં ઓળખી આપણે સ્પષ્ટીક જ કરી લઈએ કે 'કર્ણધ્વજ'
અને કરણા બંને ભિન્ન છે.

'કર્ણધ્વજ' એ ભાવના છે, જ્યારે 'કર્ણધ્વજ' એ આત્માનું એક
અદેશીભર્યું મર્મસ્પર્શી સંવેદન છે.

એ સંવેદન બે પ્રકારે પ્રગટે છે - (૧) સ્વનિક, અર્થાત્
સ્વાત્મા પર થતા તિરસ્કાર, માર, અપ્રિય શ્રવણ વૈભવનાશ -
વગેરે વિભાવોથી જે અદેશીભર્યું કષાયનારૂં સંવેદન થાય તે

(૨) પરનિક, અર્થાત્ બીજા આત્મા પર આવી પડેલી
આપત્તિ અગર વરસતા જુ મના દર્શનથી આપણામાં પ્રગળતું
સંવેદન, આ કર્ણધ્વજની કથાને અંગ્રેજીમાં 'ટ્રેજેડી' કહેવામાં
આવે.

અપ્રશસ્ત કર્ણધ્વજથી આપણે ઘણા મુપરિચિત છીએ.

જ્યારે આપણે એક મતી સીને કે જે શુદ્ધિયલ છે, જે
પતિભક્તિપરાયણ, નમ્ર અને આદ્યકિત છે, તેના પર તેના
પતિ દ્વારા વરસતો જુમ દેખીએ છીએ ત્યારે આપણું હૈયું
અદેશી અનુભવે છે. 'અરસ જિયારી પર આવો ફૂર જુ મ!'

રસ્તો પસાર કરતા ખીલતા બાળ પર અચાનક મોટરના

ચકો ફરી વળતા આપણી આખો જથ્થો જાય છે દૃશ્ય થકી રહે છે “અરુર”ની કારમી જૂમ પાડી હઠાય છે।

આ છે ‘પરનિષ્ઠ’ કરુણરસ

જ્યારે મનુષ્ય અચાનક પેસાની ખોળામાં આવી પડે છે, અચાનક રનેહિનો વિયોગ (મૃત્યુ) થાય છે, અચાનક ભયકર દોગનો હૂમલો થઈ જાય છે ત્યારે તે કરુણરસને અનુભવે । આ ‘રૂપનિષ્ઠ’ કરુણરસ છે

નમસ્કાર મહામનનો રમારક આત્મા મહામનમાંથી કરુણરસનું ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક સ્તરેનું અનુભવી શકે છે, તે માટે તેણે પરમેષ્ઠિઓના અતસ્તાલ સુધી પહોંચવું પડે, તે માટે તેણે પરમેષ્ઠિઓના ઇશ્વર અને સિદ્ધાન્તનો સુમધુર સવાદ શ્રવણે પડે, અને આપણે અહીં તે માટેના જ પ્રયામ કરીશું!

“નમો નરિહતાણ” પાના રમરણ દ્વારા અરિહત પરમાત્માના આત્મત્વ સાથે આપણે સંબંધમાં આવીએ છીએ, અને તે માટે આપણા અતિ નિક્કાલીય કશ્ચેદં શ્રી મહાવીરદેવ પર આપણી દૃષ્ટિ જાય છે

પરમાત્મા એક એવું ઉચ્ચતમ કોટીનું આત્મદ્રવ્ય છે, એક એવું પવિત્રતમ પાત્ર । કે સહેજે જ આપણું દૃશ્ય તેમના પ્રત્યે જોવાય છે આકર્ષાય છે

એવા સર્વોત્તમ આત્મદ્રવ્ય પર જ્યારે આપણે એક તુચ્છ ગોવાળીયાને જુ મ ગુજારતો જોઈએ, ત્યારે દૃશ્ય ઠાળે કકળાટ અનુભવે છે “અહો! આ બિચારો ગોવાળીયો કેવો કષાયના

અગ્નિમા ળગી રહ્યો છે આવા પરમપુત્ર પર કૂરતા ગુન્ઠરી
એ કથી દુર્ગતિમા દેહાર્થ જશે? ”

પરમાત્માના આ લવન પ્રસંગ સાથે તેમના મિદ્ધાનનો
સુમેગ આપણે આ કરુણરસના સવેનથી કરી રહીએ, તો
તે કરુણરસ પ્રચરત બને છે

પર તુ જો આપણે ગોવાળીયાને દુષ્ટ કહીએ, અને પરમા
ત્માની કથા ખાઈએ તો તે પ્રચરત કરુણરસ નથી બનતો, તથી
પાપકર્મનો બધા માય છે, ચિત્ત કલાયકલુપિત બને છે

ઘોર કર્મોના ગજને ઉપાઈ જ્યારે સગમ દેવ છ મન્નિનાના
અતે પોતાના નિવાસસ્થાને આસ્યો જાય છે, ત્યારે પરમાત્મા
તેના પ્રત્યે કહ્યું દહિ રાખે છે? “અરેરેરે જિયારો મને પામીને
આ કેવા દુષ્ટ કર્મોના બલિ બની ગયો .. જિયારો સસાર
માગરમા હુમી જશે ”

જ્યારે નમસ્કારમહામત્રનો આરાધક આત્મા આ દહિને
સમસ્ત વિશ્વ પર વિક્રમાવે છે ત્યારે—

ઈન્દ્રાસન પર આરૂઠ થયેવ લવાત્માને જોઈ તેનું હૈયું મુચ્છ
હો છે—“અરેરેરે જિયારો મોહની મહા રાજધાનીમા સપડાયો
છે તેના આત્માની કહ્યું દુર્ગતિ થશે? ”

પાપવ્યાપારોના બજારમા જ્યારે લવાત્માઓ દેખા દે છે
ત્યારે મહામત્રનો આરાધક કપી હો છે, “અરે! આ પાપ
પિશાચોના હાથમા ઝડપાયેલા આત્માઓ જિયારા હણુ ઈ જશે
દુર્ગતિમા મો અનુભવશે—”

જેમ સાતમા માળની અગાસી પરથી પડતા માણસને
જેના છત્ર કંઈપણના પાતાળરૂપમાં ઉતરી જાય છે તે ચીમ
પાડી ઉઠે છે આખોમા ઝળઝળીયા લસાઈ જાય છે દીવ
ડ્રી ઉઠે છે

તેમ આત્મમૃદ્ધિના ગિજાર પરથી પડતા કોઈ નહિવેળ
મુનિ કઠરિક રાજર્ષિ કે આરબિક મુનિ જેવાને જોડે
મદામ નના સાધક આત્માનું દૃઢ્ય રહી ઉઠે છે! અતરત્મામાં
ચીશટો પડી જાય છે “અરર આ શું થયું? આણુ ઘોર
પતન? બોલોબાનના મૃત્યુ સ્વરૂપ મધ પતન? ”

આમ ધર્મસમૃદ્ધિરૂપ ઇંદના વિયોગમાં અને પાપ-આપારરૂપ
અનિદના સયોગમાં મદામ નનો સાધક આત્મા પ્રશસ્ત કરણ
રસનું સંવેગ કરી શકે છે!

આ થઈ ‘પરનિષ્ઠ’ કંઈપણની વાત

જ્યારે, સાધક પોતે પોતાના જીવનમાં પ્રત્યાધાનો પરથી
પણ પ્રશસ્ત કંઈપણનું લીધ સંવેગ અનુભવી શકે છે-અને તે
માટે અતિ ઉત્કટીત જોવા આરિનાબિલારી આત્માને જી સારના
કારાગારમાં જકડી શકે

આરિનાબિલારી આત્માને

તેનું કાળજી

અમાગી આ સસાર

સયમરૂપી ઇંદના

અનિદના સયોગમાં તે

જે કોઈ ધર્મકરણી ન થઈ શકતી હોય અને જે ને પાપો આચરવા પડતા હોય તેમા કન્યુગ્મ અનુભવી શકાય છે

આમ પદ્મે ય પરમેષ્ઠિના તે તે રીતના પુન પુન સ્મરણ ચિંતાન દ્વારા નીપજતા પ્રચસ્ત કણ્ઠુરસથી આત્મા ભાવિત બની જાય છે તે તે ભાવિત બનેલો આત્મા પછી નમસ્કાર મહામત્રમા એવો હીન બની જાય છે કે તેમા તે એકાગ્ર ધ્યાનનો આસ્વાદ કરી શકે ॥ તેમજ મહામત્રના અધિષ્ઠાનાઓનુ સ્મરણ કરના દૃઢ્ય ગદ્ગદ બની જાય છે નેત્રો શીન બની જાય છે વર્ણન કરના વાણી તૂટી જાય છે અને મહામત્રનુ સ્મરણ રસમય બની જાય છે

૪, મહામત્રમા રોદ્રરસ

રોદ્રરસનો સ્થાપીભાવ 'ક્રોધ' છે

તિરસ્કાર, તાડન, કઠોર વચન, દ્રોહ, મત્સર... વગેરે વિભાવો દ્વારા રોદ્રરસ ઉત્પન્ન થાય છે

રોદ્રરસની અભિવ્યક્તિમા નેન લાલ બની જાય છે, શ્વકુળી ઠાથી ચઢે છે હોઠ ફરફરે છે, હાત કચકચાવાય છે, ચન્દ્રશ્લુ, મારણ હોહી કાઢવું... વગેરે થાય છે, ક્રુષ્ક કરે છે, હથિયાર ફેંકે છે અગોપાગ કપે ॥

ક્રોધ એ ક્રાયા' છે, ક્રોધ-ક્રાયાની તીવ્રતા જ્યારે થાય છે ત્યારે તેને નેન પરિભાષામા રોદ્રધ્યાન કહેવામા આવે છે, અને એ રોદ્રધ્યાનને નરકગતિની નિશાની નિર્દેશી છે

અપ્રચસ્ત રોદ્રધ્યાન કરના કર્મબંધના હેતુથી ન ॥

એમ નથી, પરંતુ રોદ્રરસથી મનુષ્ય પોતાના કુટુંબ માટે, ગામ માટે કેશ માટે સારા ચ વિશ્વ માટે લયરૂપ બને છે, તેથી પણ અપ્રશસ્ત રોદ્રરસ લયકર છે

પણ એજ રોદ્ર-રસને પ્રશસ્ત રૂપ અર્પવામા આવે, તો એ મારક નહિ પણ તારક નીવડે છે

મહામત્રના સ્મરણથી, મહામત્રના "આતરસ્પર્શિ" પરિશીલનથી ક્રોધનો સ્વાધીભાવ પ્રશસ્ત રોદ્રરસમા પરિવૃત્તિ છે, કે જે રોદ્રતાના અગ્નિમા મનની તમામ અશુભવૃત્તિઓ હોમાઈ જાય છે!

મહામત્રના નામક પાંચ પરમેષ્ઠી મહામત્રના સ્મારકને જીવતત્ત્વની વાસ્તવિકતા બતાવે છે, તેની સામે - જીવતત્ત્વની સર્ગચેત્રી કૃતિમતાના કારણે પણ તેઓ ઠરાવે છે

ક્રોધાદિ આતરશત્રુઓ દ્વારા થતો ઉપહાસ, શાતા-અશાતાદિ કર્મો દ્વારા થતું ન્યાકમણ, જ્ઞાનવરણીયાદિ કર્મો દ્વારા સર્જાતી અજ્ઞાનતા, અપયશ - મનાદેયાદિ કર્મો દ્વારા થતો તિરસ્કાર, લાભાતરાયાદિ કર્મો દ્વારા થતી કમાલિયત પોતાની જાત પર આવી દુરમનોની ઘેરામણને જોતા સાધક કપી ઉઠે છે! એના અજોષાગ મુજી ઉઠે છે દુરમનોને પરાસ્ત કરવાના આયુધો શોધવા લાગે છે દુરમનો પર પ્રહાર કરવા તૈવપાપડ બની ઉઠે છે

અને જ્યારે એ ઝાઝરીયા યુનિ જેવા સાધુપુરપોને પાડવા મથતી કુલગ નારીના કામાવેશ જુએ છે ત્યારે તેનો રોદ્રરસ પિવોળે ચડે છે! મનને એમ થાય છે કે 'સુચ્ચા કામ-ક્રોધાદિ શત્રુઓ! આ તમારી જાદુમાશી? ' આતર દુરમનોની પિછાન,

દુરુશનોની પથરાયેલી લેદી બળ, યુદ્ધભૂમિની માહિતી, યુધ્ધ માટેની શસ્ત્રસામગ્રી વગેરેનો સંપૂર્ણ ખ્યાલ આવી જતા એ પ્રયત્નરત રૌદ્રરસમા સર્વાંગીણ નિમગ્ન બની જાય છે.

અને ત્યારે સાધકને એ સત્ય હકીકત જાણવા મળે છે કે ઔદરાજ્યલોકના મથાળે મિરાજેલા અનંત સિદ્ધ ભગવતોએ પણ પૂર્વસાધનાના કાળમા આ રીતે આતરદુરુશનો સામે શ્રેષ્ઠતમ રૌદ્રરસથી સ્વયમભૂવનની રણભૂમિમા સશ્ત્રામ જે-તેને એ પરમ અને ચરમવિજયી અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી છે ત્યારે સાધકને પ્રયત્નરત રૌદ્રરસ વધુ ઉત્તેજિત બને છે, અને એક નિશ્ચય વિશ્વાસથી તે સાધનામા વેગવત બને છે.

ક્ષપકશ્રેણિનો ધ્યાનાગ્નિ એ શું પ્રયત્ન રૌદ્રરસની ઉચ્ચતમ સપાટી નથી? નમસ્કાર મહામત્રમા એ ઉચ્ચતમ સપાટીએ ભૂવને પહોચાડવાના સેકડો નિમિત્તો પડેલા છે.

અહીં તો માત્ર આપણે એક વિચારની રેખા જ દોરવાની પ્રયત્ન કર્યો છે, એ રેખાએ રેખાએ જેમ જેમ વિચારકે આકર્ષે તેમ તેમ તે રેખા મટી ચીથેા બની જશે ચીથેા મટીને માર્ગ રાજમાર્ગ પણ બની જશે!

૫, મહામત્રમા વીરરસ

વીરરસ ‘ઉત્સાહ’ના સ્વાધીભાવમાથી ઉત્પન્ન થવાના વિભાવો અર્થાત્ નિમિત્તો છે નીતિ, વિનય, બળ, પરાક્રમ, શક્તિ, પ્રતાપ, પ્રભાવ વગેરે.

એમ નથી, પરંતુ રૌદ્રરસથી મનુષ્ય પોતાના કુટુંબ માટે, ગામ માટે દેશ માટે સારા ચ વિશ્વ માટે લયરૂપ બને છે, તેથી પણ અપ્રશસ્ત રૌદ્રરસ લયકર છે

પણ એજ રૌદ્ર-રસને પ્રશસ્ત રૂપ અર્પવામા આવે, તો જે મારક નહિ પણ તારક નીવડે છે

મહામ નના સ્મરણથી, મહામત્રના આતરસ્પર્શી પરિશી લનથી ક્રોધનો સ્વાધીભાવ પ્રશસ્ત રૌદ્રરસમા પરિણમે છે, કે જે રૌદ્રતાના અગ્નિમા મનની તમામ અશુભવૃત્તિઓ હોમાઈ જાય છે!

મહામ નના નાયક પાણ પરમેષ્ઠી મહામ નના સ્મારકને જીવતત્વની વાસ્તવિકતા બતાવે છે, તેની સામે - જીવતત્વની સર્જાયેલી કૃત્રિમતાના કારણે પણ તેઓ દર્શાવે છે

ક્રોધાદિ આતરશત્રુઓ દ્વારા થતો ઉપહાસ, શાતા-અશાતાદિ કર્મો દ્વારા થતું આક્રમણ, જ્ઞાનવરણીયાદિ કર્મો દ્વારા સર્જાતી અજ્ઞાનતા, અપયશ અનાદેયાદિ કર્મો દ્વારા થતો તિરસ્કાર, લાભાતરામાદિ કર્મો દ્વારા થતી કંગાલિયત પોતાની જાત પર આવી દુશ્મનો પી ઘેરામણને જોતા સાધક કંપી ઉઠે છે! એના અશોપાગ મુજબ ઉઠે છે દુશ્મનોને પરાસ્ત કરવાના આયુધો શોધવા લાગે છે દુશ્મનો પર પ્રહાર કરવા તનુપાપડ બની ઉઠે છે

અને જ્યારે એ ઝાઝરીયા મુનિ જેવા સાધુપુરુષોને પાડવા મથતી કુળના નારીના કામાનેશ જુઓ છે ત્યારે તેનો રૌદ્રરસ ખિલોળે ચડે છે! મનને એમ વાય છે કે 'હુઆ કામ-ક્રોધાદિ શત્રુઓ! આ તમારી જામગીરી? ' આતર દુશ્મનોની પિછાન,

દુશ્મનેની પથરાયેલી ભેગી બાળ સુદભૂમિની નહિ રૂઝ
માટેની શત્રુસામગ્રી વગેરેના સંપૂર્ણ ખ્યાલ અને રસ્તે રસ્તે
પ્રશસ્તાનર રોદ્રસમા સર્વાંગીણ નિમગ્ન બની જાય છે

અને ત્યારે સાધકને એ સત્ય હકીકત જણાય છે કે
શૌહરાજલોકના મથાળે બિરાજેલા અનંત સિંધુ જગત્પુરે પહોં
પૂર્વસાધનાના કાળમા આ રીતે આતરદુશ્મનેના રસ્તે રસ્તે
રોદ્રસમા સદયમજીવનની રણભૂમિમા સદયમ જેટલે એ રસ્તે
અને ચરમવિજયી અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી છે ત્યારે સાધકને
પ્રશસ્ત રોદ્રસ વધુ ઉત્તેજિત બને છે; અને એક નિશ્ચય
વિશ્વાસથી તે સાધનામા વેગવત બને છે

સપ્તમેષિનો ધ્યાનાગ્નિ એ શુ પ્રશસ્ત રોદ્રસની કલ્પના
સખાની તથા? નમસ્કાર મહામત્રમા એ કલ્પના કષ્ટરૂપે
જીવને પહોંચાડવાના નેકરૂપ નિમિત્તો પડેલા છે

અહીં તો માત્ર આપણે એક વિશાળી દેખાતી રસ્તે રસ્તે
પ્રયત્ન કર્યો છે, એ દેખાએ દેખાએ જેમ જેમ નિયમો
થાકશે તેમ તેમ તે દેખા મળી ચીકો બની જશે. ચીકો
મળીને માર્ગ સ્વમાર્ગ પહોં જાશે!

★

૫, મહામત્રમા વીરસુ

વીરસ 'ઉત્સાહ'ના તથાવીતાવમથી ઉત્પન્ન થતો વિશાળ
અર્થાત્ નિમિત્તો છે નીતિ, વિનય, લગ્ન, પશુકર્મ, મુન્નિ,
પ્રતાપ, પ્રભાવ વગેરે

વીરસની અભિવ્યક્તિ ધૈર્ય, શૌર્ય, સ્થિરતા, ઘાન, ઠંડાપણ વગેરે અનુભાવો દ્વારા થાય છે, અને આ રસ ઉત્તમ પ્રકૃતિના મનુષ્યોમાં જ રહેલો હોય છે

રસતરંગિણીમાં સર્વ ઇન્દ્રિયોના પ્રહર્ષને વીરરસ ઠહેવામાં આવ્યો છે, આ રસના ત્રણ લેહથી રસવાન આત્માની ત્રણ કક્ષાઓ પાડવામાં આવી છે, [૧] યુદ્ધવીર, [૨] ઘાનવીર અને [૩] દયાવીર

યુદ્ધવીરમાં પ્રતાપના અધ્યવસાયથી ઉત્સાહ પરિણમે છે, ઘાનવીરમાં ઘાનના સામર્થ્યથી ઉત્સાહ પ્રગટે છે અને દયાવીરમાં આર્દ્રતા વગેરેથી ઉત્સાહ વૃદ્ધિગત બને છે

મનુષ્યની સમક્ષ જ્યારે કોઈ નીતિમાન આત્મા નીતિની રક્ષા ખાતર મહાન પુરૂષાર્થો બનેલો દેખાય છે, ત્યારે મનુષ્યની આત્મ-પદારીએ પોઠેલી ઉત્સાહની લાગણી ઉત્તેજિત બને છે, વીરરસમાં પસંદ જાય છે એમ કોઈ પ્રતાપી પુરુષ, કોઈ શક્તિસંપન્ન આત્મા, કોઈ પરાક્રમી જીવન દહિનો કે અવધુનો વિષય બને ■ ત્યારે ઉત્સાહ ‘વીરરસ’ બની જાય છે

નમરહાર મહામનના આવબનથી આત્મામાં પ્રચલિત વીર રસની અભિવ્યક્તિ થઈ શકે છે, તે અભિવ્યક્તિથી મહામનુષ્ય રસરણુ રસતરંગીન બની જાય છે

નમરહાર મહામન એક પ્રતાપશર્ણુ, શૌર્યસભર, પ્રભાવ-સંપન્ન આવબન છે, એ આવબનથી આત્માનો ઉત્સાહ થાય છે, ગાઢતર બને છે અને એમાંથી આત્મચેત્રે

આત્માનુલક્ષી વીરસની પાતાલ-સેર કરે છે !

અરિહંત પરમાત્માનો રાગ-દ્વેષાદિ આતરશત્રુ પરનો વિજય,
એ તેમના અચિન્ત્ય પ્રતાપનો આવિર્ભાવ ! નહિતર એવા
પ્રતાપ વિના, હજારો મુશ્કેલીને જિતનારાથી પણ દુર્ગમ એવા
રાગ-દ્વેષાદિ આતર શત્રુઓ શે જિતાય ?

સારા ય વિશ્વને કર્મશબ્દાભ્યાથી મુક્ત કરી શકવા સમર્થ
હિય કેમના તેમની કચ્છાની પરાકાષ્ટા છે ! જાયકા દુરમનોને
પણ મુખિના મહેમાન બનાવવાની તેમની પરાકાષ્ટાના તેમના
અકપ્ય પ્રભાવનો ઉદ્યોત છે, આ અરિહંતનો રાગ-દ્વેષ પરનો
વિજય સારા ય વિશ્વ પરની કચ્છા, દુરમનો પ્રત્યેની પણ તે
ઉપકારિણી પરાકાષ્ટા એ દ્વારા વ્યપ્ત થતો તેમનો પ્રતાપ
અને પ્રભાવ સાધકના ઉત્સાહને વેગવત બનાવે છે, અને વેગવત
બનેલા ઉત્સાહથી થતુ અરિહંત પરમાત્માનુ સમગ્રુ કેર્મ અને
ધર્મતેજ વિરૂદ્ધિત કરે છે

અર્થાત્ સાધકનો રાગ-દ્વેષ પરદમન કરવાનો ઉત્સાહ ઉચ્ચ
વીરસમા પરિણમે છે, સારા ય વિશ્વને દુષ્ટ અને ત્રાસમયી
મુક્ત કરવાનો ઉત્સાહ શ્રેષ્ઠ વીરસમા રૂપતર પામે છે શત્રુ
પ્રત્યે પણ ઉપકાર કરવાનો ઉત્સાહ પ્રથમ વીરસમા અન્તર્ભૂત
બની જાય છે

સિદ્ધ પરમાત્માના આત્મત્વનો જે સ્વ સ્વરૂપમા સંપૂર્ણ
વિકાસ, સર્વ જાવમગને વિશ્વસી ઉપાળેલી જે ચરમ નિર્મ
ળતા તેનાથી સાધકનો ઉત્સાહ આત્મત્વની શુદ્ધિમા લીધે બને

છે, નિર્મળતાની ચાહના પ્રોત્સાહિત બને છે તેની સાધનામા વીરના પ્રગટે છે

અને ત્યારે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ પરમેષ્ઠિઓની પ્રતાપ-પ્રકાશી, શૌર્ય-છલોછલ અને પ્રભાવપૂર્ણ શાસનપ્રભાવના, શુભનેજના પ્રતિગિમ્મ, અને આત્મસાધના સાધક જીવાત્માની દેવતાના આરૂઢ બને છે, ત્યારે તે સાધક સાધનામા જે વીર રક્ષની દીપ્તતા અનુભવે છે, તે વર્ણનાતીત છે, આ સત્ય હકીકતને જો કોઈ છંદ્રાતુ હોય, તો તેને પરમાત્માના પુણ્ય પ્રકર્ષના પ્રતાપથી સસારના ચક્રવર્તીના ઘરના પશુ વૈભવોને તુલ્ય સમજવા પૂર્વક ક્ષમાવી રહેને સયમના માર્ગે નિકળી પડનાર વીર મરીચિની વીરતાનું દ્વિત આપે, સુધર્માસ્વામીની એક જ વિનયદેશનાના અચિન્ત્ય પ્રભાવથી નવાલુંકોઠ સૌનૈયા અને આઠ આઠ નારીઓને ત્યજી પરમાત્મ પથના સૈનિક બનેના જળકુમારની વીરરક્ષથી બરેલી દહાણી સજાગાવે. ભયકર નાસ અને દુષ્ટોમા પણ અસ્થિતાહિ પામે પરમેષ્ઠિઓના આવબનથી પેતાના શીલની રક્ષા કરનાર સુરમુન્દરીના પરાક્રમેની હારમાળા તેમને બતાવે. અસ્થિતાહિ પરમેષ્ઠિઓના સ્મરણમાથી વીરરક્ષની દહાણુ લૂનનાર સુદર્શન ચેકની પરદ્યાની આતર શૂળીએ થતી શકવાની વીરતાના વર્ણન સજાગાવે. આચાર્ય શ્રી ઠેરીગણધર મહારજના આનંદને નાસ્તિકપણામાથી પરમ આસ્તિકપણામા ફેરી પડનાર પ્રદેશી રાજાની વીરતાના શુભગીત સજાગાવે.

અરે, પરમેષ્ઠિ એવા આચાર્ય કાલિકસૂરિ મહારાજે વિનય રતને કરેલા ઉદ્ધારિતાજના ખૂન પાછળ શાસનરક્ષા ખાતર પોતે

કરેલું આત્મતર્પણ એ શું આપણા શાસનરક્ષાના ઉત્સાહને
જગાવી આપણને વીરરસમાં નથી નવસાવી દેતું? ગુર્વાજ્ઞાની
ખાતર અજયપાળ રાજાના હુકમનો અનાદર કરવા પાછળ અગ્નિથી
ધમધમતા તવા પર ચીને ખાખ ચર્ધ જવાનું રામચદ્રસૂરિજીનું
શૌર્ષ શું આપણા ઉત્સાહના વાયુને વીરરસના ગગનમાં
નથી ધ્રુમવતું ?

એક એક પરમેષ્ઠિના આલબનથી આપણી ઉત્સાહની સહજ
લાગણીને પ્રશસ્ત વીરરસમાં પરિણામીએ, તે આપણું ધર્મતેજ
કેવું ઝગમગે ?

રસતરંગિણીકારના મન્તાવ્ય સુગમ, પરમાત્માના રાગદ્વેષના
વિજય પ્રતાપથી સાધકે આત્માનો ઉત્સાહ રાગ-દ્વેષ સામેના
યુધ્ધમાં વૃદ્ધિગત થાય છે, સાધુના સકલ જીવરાશિ પરના અભ
યદાનના સામર્થ્યથી સાધકનો ઉત્સાહ જીવોને અભયદાન
આપવામાં વિકસિત બને છે તેમજ સાધુની ઝમ્મુતા-મૃદુતા
વગેરેના પ્રભાવકે-આલબનથી સાધકનો ઉત્સાહ ઝમ્મુતા-મૃદુતા
વગેરેમાં તરબોળ બની જાય છે

૬, મહામત્રમાં ભયાનક રસ

રસ-વિજ્ઞાનના જ્ઞાતા પુરૂષોએ ભયાનકરસનો સ્થાયીભાવ
“અય” નિર્દર્યો છે, બીજી લાગણીઓની જેમ ભયની લાગણી
પણ જતુમાત્રમાં જ મળત હોય છે, તે લાગણી અમુક અમુક
નિમિત્તોને પામી વૃદ્ધિ પામે છે, તેના આવિર્ભાવ શારીરિક,
વાચિક અને માનસિક અવસ્થાઓ દ્વારા થાય છે

ભયાનક શબ્દ સાંભળતા, ભય કરૂં પડે જોતા, ચિયાળ-ધુવડ વગેરેના ત્રામથી, નિર્જન વનમાં ભૂલા પડી જતા, રવજનોને માર-બધન-વધ વગેરે જોતા કે સાંભળતા, ગુરૂ કે રાજાના અપરાધમાં ફસાતા ભયની લાગણી ઉત્તેજિત થાય છે, તેથી હાથ-પગ કંપી ઉઠે છે, આંખો વિદગ્ધ બની જાય છે, અવાજ ફાટી જાય છે, ઠઠ ગંગા બની જાય છે છાતી ધડકતી થઈ જાય છે અને ચારે કોર ફીનતાથી જોઈ રહેવાય છે.

શ્રી નમસ્કાર મહામનના સ્મર્યા સાધકને મહામનમાંથી ભયાનક શબ્દ સંભળાય છે! ભય કરૂં પડે દેખાય છે! ચિયાળ વાધ અને એવા જગલી પશુઓની દિલદ્રાવક ચિચિયારીઓ ગવણપથમાં આવે છે! નિર્જનવનની ભયાનકતા અનુભવાય છે! સ્વજનોના માર-બધન અને વધ જોવાય છે! ત્યારે તેની ભયની લાગણી ઉત્તેજિત બને છે, અને પ્રશસ્ત ભયાનક રસમાં પરિણમે છે.

નમસ્કાર મહામનના નામક પાત્ર પરમેષ્ઠિઓ બાહ્ય કાવેને છોડી અંતર પ્રદેશમાં વિચરનારી વિભૂતિઓ છે, એ પરમેષ્ઠિઓનું સ્મરણ કરનાર આત્મા પણ નિમિત્તને અનુમાર બાહ્યને ત્યજી આંતરમાં વળે છે! ત્યારે તેને નવી જ દુનિયામાં પ્રવેશ કરવા જેટલો રોમાંચ થાય છે! પરમેષ્ઠિઓના સ્મરણથી પરમેષ્ઠિઓ તરફથી તેને પ્રેરણા મળે છે—“હવે! બાહ્ય દુશ્મનોથી તું શાને ગમરાય છે? અંતરના ઉડાણમાં અનાદિકાળથી પગાંઠા જમાવી બેઠેલા દુશ્મનો તરફ તો જરા દ્રષ્ટિ નાખ તેમની ભય કર લીવાને તો જરા ને ”

પરમેષ્ઠિઓની પ્રેરણાથી પ્રેરાયેલો સાધક અતરનિરીક્ષણમા
વળે છે-ને પ્રુછ ઉઠે છે ' પ્રચલ્લ ભયાનક રસમા નિમગ્ન
બની જાય છે

કેમ મનુષ્ય જગત્તમા જૂલો પડેલો હોય, મધ્યાહને સૂઈ
ધખેલો હોય, ઠંઠ શોષાતો હોય, પત્ર યાકી ગયા હોય ત્યા
કેમ મનુષ્ય મગી આવે તેને પૂછવામા આવે, "ભાઈ, અહીં
પાણી મળે ?" થેલો દુઃખની સંકાનુભૂતિથી કહે, "હા હા !
તમારી પાછળ જ ઝાડીમા ફરો છે, ચાલો હું તમને બતાવું- "
એમ કહી ફરે જતાવે થેલો પાણી કાઢીને તૃષા છીપાવે.

કહો તો ખસ, એની તૃષા કેળે શમાયી ? ફરતો કે પેલા
માઈવશ્યા માનવે ! ખસ, તેમ અહીં સાધક જલ અતર-
નિરીક્ષણમાથી પ્રચલ્લ ભયાનક રત અનુભવે, પણ એ રસ
મહામત્રમાથી જ મળે છે-એમ જ માનવુ ચોચ છે, કેમકે
મહામત્રની પ્રેરણાથી જ એ અતર પ્રદેશ તરફ વળેલો છે

આત્મા ત્યા એક અત્યંત ભવજનક ચિત્ર જુએ છે ! થી
મગ્ધધારા હેમચદ્રમૂરિછ મકારાજે પુષ્પમાલામા સસારને રમયાન
બતાવ્યુ છે, અને મોહાદિ આતર શુન્યોને રમયાન-ભૂમિ પરના
પાતો દર્શાવ્યા છે, કે જેનું ચિતન આપણને આબેહૂબ સપ્ત
રમયાનમા લઈ જાય છે

ચાલો, આપણે એ સસારની રમયાન-ભૂમિ પર જઈએ,
અને પ્રચલ્લ ભયાનક રમતુ આતરસંવેદન અનુભવીએ, પણ એ
ન ભૂવતા કે આપણે મહામત્રમાથી આ આધ્યાત્મિક ભયાનક
રસ પ્રાપ્ત કરીએ છીએ

જુઓ, આ ઘોર અને ભયકર સસાર-રમશાન છે મોહ-
પિશાચ ત્યાં ફર બનીને ત્રાસ આપી રહેલ છે, કપાયરૂપી
ગીધડાઓની તીક્ષ્ણ ચાચોમા જીવ-મહદાઓ ચૂંચાઈ રહ્યા છે
ધનપિપાસારૂપ શાકિનીઓની તીક્ષ્ણ ચિચિયારીઓ હૃદયને કપાવી
રહી છે અહીં આ જાલુ શગનો પ્રચંડ અગ્નિ સળગી રહેલો
છે તેમાથી ઉઠતી કામ-વિકારોની જ્વાળાઓ જીવોને બાળી
રહી છે તેમજ દ્રેષરૂપી ધૂમાડો આત્મગુણોના ઉત્તમવલ્લ કળશોને
આવરી રહ્યો છે અને પેલો ભયકર ક્રૂરાડા મારી રહ્યો છે તે
વિવથી છલોછળ ભરેલા કઠવાળો મિથ્યાત્વ-દ્વણિધર છે પેલા
ગિહામણા અને ભયકર વિહૃત દેખાય છે તે અશુભ અધ્યવસા-
યરૂપ હાડપિજરો છે પેલું વિકરાળ ચાચવાળું મોઢું પક્ષી
જણાય છે તે શગ-બાજ છે

આ ભયકર દેખાવો અને શ્રવણથી આત્મા કપી ઉઠે
છે તેનું ચારીર ઝીણી કમકમી અનુભવે છે, શરીર પર ક્વેક
બિડુઓ ઉડી આવે છે છાતી ધડકી ઉઠે છે !

આ રીતે મહામત્તનો આરાધક આત્મા મહામત્રમાથી
ભયાનક રસનો ઉચ્ચતમ આધ્યાત્મિક અનુભવ કરી 'ભય'ની
ગન્ધમાન લાગણીને પ્રશસ્તતમ માર્ગે દોરે છે

૭, મહામત્રમા બિભત્સરસ

મનુષ્ય જન્મે છે તેની સાથે આ ચ લાગણીઓની જેમ
જુગુપ્સાની લાગણી પણ હોય છે, કે જે જુગુપ્સા બિભત્સરસનો

સ્થાવીરતા છે જુગુપ્સાને એવા એવા ઉત્તેજક નિમિત્તો મળતા જુગુપ્સા બિભત્સરસમા પરિણામ પામી જાય છે

શુ શેરીમાથી કે બજારમાથી પસાર થતા કોઈ વાર વિદ્યા કે છાણના પોતા પર તમારો પગ પડી નથી ગયો? જુ તમે નાના બાળકોને વિદ્યા-મૂત્રમા ખરડાયેલા કોઈ વાર નથી દીધા? શુ કોઈ અત્યંત રેગીદ લિખારીની કાપામાથી ઝરતી દુર્ગંધ ફેડતી માખીઓ નીકળુ પડે વગેરે જુગુપ્સનીય ચિન નથી જોયું? આ બધા બિભત્સરસ પેના યવાના વિભાવો છે

એ બધું જોતા પ્રાય તમારું મુખ મચકોડાઈ ગયું હશે જ! તમે ત્યાંને ત્યાં છુટી કાઢ્યું પણ હશે! તમારા અંગેઅંગમાથી એક આંધેરી કમકમાટી પસાર થઈ ગઈ હશે! અરે, કોઈ વાર મૂંઝાંને પણ આધીન બની ગયા હશે! આ બધા બિભત્સ રસના અનુભાવો છે

શ્રી નમસ્કાર મહામત્રનું આલબન લઈને આત્મા ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક બિભત્સરસનો પણ અનુભવ કરી શકે છે

મહામત્રનું સ્મરણ કરનાર બાલુક આત્મા જ્યારે અધિક ને અધિક પથપરમેષ્ઠિમા લીન બનતો જાય છે, ત્યારે તેને એમાથી એવી દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય છે કે જે દૃષ્ટિમા તે પાથ પરમેષ્ઠિઓની સામે પોતાની બિભત્સ વર્તમાન પરિસ્થિતિ ઢેખવા પ્રેરાય ॥

પરમેષ્ઠિઓની ઉચ્ચ-ઉચ્ચતર-ઉચ્ચતમ સ્વભાવદશાની સામે જ્યારે પોતાના અનાદિકાલીન આ માની અધમ-અધમતર-

અધમતમ વિલાવદશા સાધકનું દરિદ્રિહુ બને છે, ત્યારે માધક થોડી ઉઠે છે, મો મધ્યકોડી લે ॥ અને એક તીવ્ર કપારી તેના ઢેહમાંથી વહી જાય છે

કર્મો દ્વારા સર્જાયેલી મનુષ્યની એક માત્ર ગર્ભાવસ્થા જ કેટલી બિભત્સરસની ઉત્તેજક છે ! એ રૂધિર અને શુક્રના સયોગમા ઉત્પન્ન થવું માતાએ ખાધેલા આહારાદિ કે જે અત્યંત બિહૃતાવસ્થા હોય છે, તેમાંથી પોતાનો આધાર લેવો અને શરીરનું રચાવું મળ અને મૂત્રમા લપેટાવું ઉધા મસ્તકે ટીંગાવું !

ત્યાંથી આગળ વધીને, જ્યારે ઢેહ માતાના ઉદરમાંથી બહાર પડે છે—દિવસો અને વર્ષો વીને છે વર્તમાનમાં શરીરની બીતરમા જરા ડાકિયું કરી નોતા પ્રાણેન્દ્રિય કંપી ઉઠે છે, અનુચિન્દ્રિય સંકેતોમાં જાય છે શરીરની અશુચિતા પર ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક બિભત્સરસનો અનુભવ થઈ જાય છે, અને મહા મત્રનો રમારક જવાતમા ઢેહની મમતાની મુક્તિ બની મહામત્રના ચિત્તનમા નિમગ્ન બની જાય છે

પરમેષ્ઠિઓના આલેખને મહામત્રના આલેખને તે પોતાના અનંત બિભત્સ જૂનાકાળના સ્મરણે ચઢે છે, ચારે ગતિઓમા થયેલી પોતાની અત્યંત બિભત્સ અવસ્થાઓ તેની આજ સામે તરવરે ॥ તિર્યચના સવમા દુર્ગંધભરી નદરમા અથડાના બુઠ તરીકે જ્યારે તે પોતાની જાતને જુએ ॥ કાલવ કીડાથી ખદબદના તળાવડામા શરીરને લપેટતા લેસ-પાડા તરીકે જ્યારે તે પોતાના જીવને જુએ છે મહાજને ચૂથતા કેાઈ બાજ-સમડી ટે શિયાળાવી

તરીકે પોતાના જીવાત્માને જુએ ॥ ત્યારે તે એવી કામ્ય
અનુભવે ॥ કે તે તરત જ તે જીવકામ્યાથી રાજી થઈ જ
છે અને પરમેષ્ઠિઓના ચરણે જુડી પડે છે

એથી જ અધિક જિજ્ઞાસતા તે જ્યારે તે અધિક જિજ્ઞાસ
જાળે આત્મા પર લાગેલા હોયો અને ફરિયાદો કરી શકે
છે, ત્યારે અનુભવે છે

એ પરપુરુષના જીવની મહાઆશ્રિત રીતે જ
વાસનાઓમા વિષયતા થાયે ઇન્દ્રિયોના વિષયોના કામ-
પ્રયામણ કામ્યોની વિદ્યામા ચૂકામણ...અમ કમ્ રીત
મોહનીય કર્મમા લપેટાયેલી જીવાત્માની સર્વાંગી નિરુપ-
જીવુભૂતનીય છે તેના ચિત્તન દ્વારા અત્મા દેવકર્મ
જિજ્ઞાસરસનો લોખા અને છે

આ રીતે નમસ્કાર મહામત્તમા જિજ્ઞાસુ
આધ્યાત્મિક સપાટીએ અનુભવવાથી મોહન થઈ
સિદ્ધ થતી જાય ॥

ઉત્તેજાય છે અને એ લાગણી મટીને રસ જની જાય છે

વિભાવોથી જ્યારે અદ્ભુત રસને માનવ અનુભવે છે ત્યારે તેના નેત્ર વિસ્તારને પામે છે, જે નિમિત્તથી તે વિસ્મય જન્યો હોય છે તેના પ્રત્યે ટગર-ટગર જોયા કરે છે, શરીર મધુર રોમાચ અનુભવે છે આખાથી જ્ઞાનદાત્રુ વહે છે, શરીર પર રવેદગ્નિદુઓ ઉપસી આવે છે મોખાથી 'શાખાશ'!! વગેરે પ્રથસાના સૂરો નિકળે છે

હવેજો જ્યારે પોતાની કૃતિના પાત્રોની ઉત્તમતાથી ઉત્તેજાય છે ત્યારે અદ્ભુત રસના સાગરમાં ડુબી જાય છે અને એ રસનો આવિર્ભાવ 'અલકારો' દ્વારા વ્યક્ત કરે છે અતિશયોક્તિ, જમ્બોક્તિ ચિત્રોક્તિ, વિરોધાભાસ વગેરે અલકારો અદ્ભુતરસમાંથી જન્મેલા છે.. અને વાચકને માટે અદ્ભુતરસના જનક છે

નમસ્કાર મહામનમાં મહામનનો ઉપાસક આત્મા આધ્યાત્મિક અદ્ભુતરસનો એવો શ્રેષ્ઠતમ અનુભવ કરે છે કે અદ્ભુતરસના વિભાવોમાં મહામનથી વધીને કોઈ પ્રબળ વિભાવ જ નથી, એમ સમજાયા વગર નથી રહેતું

નમસ્કાર મહામન એક મહાદિવ્ય વસ્તુ છે, નમસ્કાર મહામનથી પરમ ઇશની પ્રાપ્તિ થાય છે નમસ્કાર મહામન એક અત્યુત્તમ ઉપાસક છે, નમસ્કાર મહામનથી અકલ્પ્ય માન-કીર્તિ ઉપાજાય છે નમસ્કાર મહામનથી ઇન્દ્રજાળ નહિ પણ સત્ય ઇન્દ્રપુરીનો આહ્વાન મળે છે.. ત્યારે આત્મા જે અદ્ભુત રસમાં ગરકાવ જની જાય છે, તેનું વર્ણન હુ શક્ય છે

ત્યારે નમસ્કાર મહામત્રના પ્રભાવથી શૂળીનું મિહાસન, ચોરમધી રાજકુમાર, શીત્ર-શીવડીમાધી રાજ-સાત્તી, સર્પની માગા... વગેરે સત્ય હકીકતો બનેલી શાસ્ત્રોમા વાચવામા આવે છે, અને આજના કાળે પણ મહામત્રના દેવતાક પ્રભાવે જોવામા આવે છે, ત્યારે મહામત્રની દિવ્યતા પર દૃઢ અદ્વ-બુતના અનુભવે છે.

વગી મહામત્રનો ઉપાસક કઇ ભૌતિક કે આદિમિક સપ-ત્તિને નથી મેળવતો? તેના કયા મનના મનોરથો નથી ફળતા?

પરમેષ્ઠિઓના શરણે જનાર ભાવુક જીવ એવી આતર-બાહ્ય સમૃદ્ધિ હાસલ કરે છે, કે જે સમૃદ્ધિ જોતા તે આશ્ચર્ય અર્પિત થઈ જાય છે.

એક મુનિ-પરમેષ્ઠિને કરેલુ યાગી બરેલી ખીરનુ દાન કયા, અને એ પરમેષ્ઠિના મતાપે સર્જાયેલી શાલિભદ્રની વિપુલ સમૃદ્ધિ કયા! અરિહત-પરમેષ્ઠિની પાચ કોડીના ૧૮ ફૂલથી કરેલી પૂજા કયા, અને એ પરમેષ્ઠિના અવિન્ય પ્રભાવથી બની આવેલી અઠાર હેરોની મઝાન્યાદી કયા! માત્ર પેટ ભરવા માટે પણ લીધેલુ આશ્ચર્ય-પરમેષ્ઠિ પાસે નહયા દિવસનુ ચારિત્ર કયા અને પરમેષ્ઠિના અકલ્પ્ય પ્રભાવથી સર્જાયેલી સમ્રાટ સમ્રાટિની મહાન અવસ્થા કયા!

કોઇ રજે માની લે કે શાલિભદ્રની સમૃદ્ધિમા યાગી ખીર કાણ હતુ, કોઇ રજે સમજ લે કે કુમારપાવની સમૃદ્ધિમા પાચ કોડીના ૧૮ પુષ્પો કાણ હતુ, કોઇ જૂનેયુકે પણ ન માને કે સમ્રાટ સમ્રાટિ જનવામા કેવળ એક દિવસનુ પેટ

હરવા માટે લીધેલું ચારિત્ર હેતુ હતો ! પરમેષ્ઠિઓના જ એ અચિન્ત્ય પ્રભાવ હતો, એમ આપણે કળુવણ રહ્યું

અને તે હકીકત આપણને સમ્પત્તિના જીવનમાધી બરાબર સમજવા મળે છે

આચાર્ય જગવત મુકુન્દસ્તિ મહારાજને જોઈને જાતિસ્મરણ થતા સમ્પત્તિ નીચે આવી આચાર્ય જગવતના ચરણોમા ઝૂકે છે, “પ્રભુ ! જોળખો છો અને !”

“હા, તમે મગધ સમ્રાટ સમ્પત્તિ છો =

“એ સિવાય બીજી કંઈ જોળખાણ પડે છે ?”

આચાર્યદેવે શુભજ્ઞાનના ઉન્નતવલ પ્રકાશમા સમ્પત્તિના જૂતકાળ પર જોઈું ‘જોળખાઈ ગયો !’ ત્યાં તો સમ્પત્તિ બોલી ઉઠયો

‘પ્રભુ ! હું આપનો શિષ્ય આપની કૃપાથી જ અહીં આ સ્થિતિમા આવ્યો છું કૃપા કરી હવે આ રાજ્ય આપ સ્વીકારી લો ”

ત્યારે સમ્પત્તિએ જાતિ-સ્મરણના પ્રકાશમા પોતાની પૂર્વ જીવનની કગલ અવસ્થા જોઈ હશે, અને એક માત્ર પરમેષ્ઠિના આલંબને જ આ મહાવૈભવી સ્થિતિ પામ્યાનું સમજાઈ હશે, ત્યારે પરમેષ્ઠિમા તેણે કેવી અદ્ભુતતા અનુભવી હશે ! તેના નેત્રો કેવા વિકસ્વર, કઠક કેવો મદમદ શરીરે કેવો રોમાચ અનુભવ્યો હશે ! મોમાથી કેવા પરમેષ્ઠિ-પ્રશસના

સૂરો વદ્યા હશે! અને એ બધું બનેલું છે, એ આપણને
ઉત્તિદાસની ઉત્તમવદ સપાળીએ જાણવા મળે ॥

એથી ધ અધિક સિદ્ધ પરમાત્મા અને અગ્નિદત્ત પરમા
ત્માનો કેવળજ્ઞાનનો અનતપ્રકાશ સાધક આત્માને અત્યંત
વિશ્વમયમાં ગરકાવ કરી દે છે આચાર્યની પચાસાર પ્રચારની
ઉત્કટ તમત્તા, ઉપાધ્યાયની શાસ્ત્રોના અધ્યાપન કરાવવાની
તાલીનના અને સાધુ મહાત્માની ચરણ-કરણના પાવનની
તીવ્રતા સાધકને પ્રયત્ન અદ્ભુત રસમાં તાણી જાય ॥
“આ પાપમય જગતમાં કેવી ઉત્તમવદ અત્યુત્તમ પદોપમાર
પરાપણુ વિમૂતિએ! ”

ખરેખર! મહામત્રમાં એવો એક, પ્રયત્ન અને કલ્યાણ
દાથી અદ્ભુતરસ અનુભવી શકાય છે, કે જે અનુભવની આગળ
જગતના તુચ્છ અને મારક આવિષ્કારોમાં સાધકને કોઈ જ
આશ્ચર્ય વિશ્વમય કે અદ્ભુતતા લાગતી નથી.

૯, મહામત્રમાં શાતરમ

“વૈશાખ”ના સ્થાયીભાવમાંથી શાતરસ આકાર પામે છે

મનુષ્યના અતસ્તવ પર મુનેલી અનેક લાગણીએ ની જેમ
‘વૈશાખ’ની પણ એક અતિ સૂક્ષ્મ લાગણી મુતેલી હોય છે

તે લાગણી સસાર-બીજતા તત્ત્વજ્ઞાન, પરમેશ્વરનો અનુભવ,
વગેરે આલબનો દ્વારા ઉત્તેજાય છે, અને શાતરસમાં પશ્ચિમી
જાય છે સત્પુરુષોનો સમાગમ, સત્યાગ્રહ વાચન, નિર્જન
અરણ્ય, ગિરિની એકાગ શુદ્ધ, કે વાણુકો ” ય સ્થળોની

પવિત્ર ભૂમિઓ, દેવસ્થાનો, ધર્મસ્થાનો વગેરે દ્વારા આ શાન્ત
રસ-વૃદ્ધિ પામતો રહે છે એમા કૌંધાદિ કથાયોના ઉકળાટ
શાત બને છે, ભય, કામ, હર્ષ-ચોકાદિના દન્દ વિરામ પામી
જાય છે, રાગ-દ્વેષાદિની અસ્વસ્થતા શમી જાય છે,

અને જે પુરુષાત્મામા આ શાતરસ વિલસતો હોય ॥
તેનામા યમ-નિયમોનું પાલન અણુમનો મહામનો વગેરે
અનુભવોનું પાલન હૃદયોચર થતુ રહે ॥

શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રમા આવા શાતરસનો અવર્ણનીય
અગોચર અને અત્યુત્ક્રાંત અનુભવ થઈ શકે છે

ઘડીભર તમે આ સસારની માયાજળથી પર બની જાઓ
એકાતમા બેસી, આખો મીંચીને જાણે કેાઈ ગિરિશુક્રામા, કેાઈ
એકાત સરથુ-તટે કેાઈ કન્યાવૃકાદિ તીર્થભૂમિમા તમે તમારૂં
આસન જમાવ્યુ હોય એમ કંઠી થો ચિત્તને બાદ્ય વ્યાપા
રથી નિવૃત્ત કરો અને તમે હવે એક-એક પરમેષ્ઠિના
ચિત્તનમા પ્રવેશ કરો

સારા ૪ વિશ્વ પર કંરણાને ધારણ કરતા મોહાદિ આતર
શુઓનો નાશ કરી શુકેલા, અને અનતશુષ્ક જ્ઞાન-દર્શનના
જ એક પુજ સમા અરિહંતદેવનું દર્શન જ આપણા ચિત્તની
અસ્વસ્થતાને નિવારી દઈ શાતરસમા નિમગ્ન બનાવી દે છે

મમસ્ત સસારથી પર બની ગયેલા, ચૌદરાજહોમના અતે
ગિરાજેલા અનત સિદ્ધ પરમાત્માઓની વીતરાગતા અને નિ સગ
આનંદની નિર્મળ જ્યોતિની દેવના માન આપણા ચિત્તને
શાતરસથી ભરી દે ॥

સમક્ષ ચિત્તની જોમ હુંબરું દેખાય પ્રત્યેક પાર્શ્વ પ્રત્યેક પ્રસંગ,
શાતરસથી છલોછલ ભર્યું હોય !

ભગવાન અરિકંત પરમાત્મા શી જોમની પ્રથમરસ નિમગ્ન
મુદ્રા ! જ્યન્યથી કેડ દેવોએ પરિવરેલા, અપૂર્વ ભુષિનિધાન
ગણધર મહર્ષિઓ અને અન્ય હજારો યુનિમહતો તથા મુશીલ
સાધ્વીઓના વિચાળ ગણથી અનુસરાતા, પ્રભુ દેવસ્થાપિત નવ
મુવર્ણ કમળ પર ચાલતા વિચરી રહ્યા છે ! સાથે પ્રભુને આમર
વિલાસ રહ્યા છે ! પ્રભુના માથે આકાશમા ત્રણ છત્ર અને
સિંહાસન પણ ચાલી રહ્યા છે ! નવા નવા સ્થળે ચાલી, મુવર્ણ
અને રત્નના ત્રણ ઝાકઝમાળ ગદના સમવસરણ પર અશોકવૃક્ષ
નીચે રત્નસિંહાસને ખિસાઈ જગદશુર અમતથી પણ મીઠી
વાણી રેવાવી રહ્યા છે ! સામે બાર પર્વતમા ગણધર ભગવત
પ્રભુખ મુનિગણ, સાધ્વીગણ, ચારે નિકાયનો ઈદ્રાદિ દેવગણ,
દેવીગણ, અને નર-નારીગણ હાથ જોડી વિનમ્રપણે જિનવાણીનું
અમૃતપાન કરી રહ્યો છે ! આટલી વેલની સ્થિતિની વચ્ચે પણ
પ્રભુ પરમ ઉઠાસીનતા, વીતરાગતા, પ્રચાતતામા બીલી રહ્યા છે !
જોમને કેઇ જ ગવનો કે માનનો ઉત્કર્ષ નથી અહંત્વ નથી,
આસક્તિ નથી ! નિરામગ, અનાસક્ત અવસ્થામા ખિસાળે છે !

અર્હતપ્રભુમા પ્રથમભાવ જોલો જાણે સ્પુરી રહ્યો છે કે
જોમના ઘ્યન માનથી કેઇ મિથ્યાદષ્ટિ જલો, કેઇ કપાથી
જલો શાત જાળી જાય છે, જોટલુ જ નહિ પણ સિંહ અને
હાણીયુ વાઘ અને ભકરી, વગેરે દુરમન પ્રાણીઓ ય જોક
સાથે જોમી પ્રભુના દર્શન અને પ્રભુની વાણીમા યુવતાન જાળી

કહે છે। પ્રભુમા આ શાનભાવ પરાક્રાંત્યે એટલા માટે પહેચ્યો છે કે સાધનાકાળમા પણ મહારાગ-દેવના અતુકૂળ-પ્રતિકૂળ પ્રસંગોએ પણ પ્રભુએ આદર્શ સમતા, સમાધિ અને શાંતભાવનો મગામવાઈ સ્વહૃદયે ખળખળ વહેતો રાખ્યો હતો।

શિષ્ય ભગવાનની અદ્વર્ત્તરહિત શુદ્ધ, ભુદ્ધ, મુક્ત અવસ્થાનું દર્શન આપણામા શાંતરસને પ્રેરે છે એમનું સર્વથા નિરંજન અને નિર્વિકાર સ્વરૂપ કલ્પનારૂઢ થતા શાંતતાની પ્રેરણા આપે ॥ નિજના આત્માની એ સ્થિતિ કંપી કર્મના ઉદ્યોગની ખણજ શરીરને ભગવાય છે, આત્માને એમ ભાસે છે, ‘મારે શું? એ બધા વિકારો પુદ્ગલના છે હું તો દર્પણ યા સ્ફટિક શિવા જેવો નિર્વિકાર અને શુદ્ધ છું!’

આચાર્ય ભગવાન મોટમોટા શાસન પ્રભાવના કે શાસન-રક્ષાના પ્રસંગોમા અદ્ભુત સૌમ્યભાવ બાળવી રહ્યા ॥ બહુ ભદ્રા રાજાઓ કે શેઠ શાહુકારો એમના સન્માન-પ્રસાસાદિ કરે છે અથવા એમનાથી પ્રતિજ્ઞા પામી એમના શિષ્યભાવને સ્વીકારે છે, છતાં લેશ પણ અભિમાન ન કરતા એ અખડ ઉપશમ, પૈસા-ચાદિ શાંતભાવમા ઝીલી રહ્યા છે એવું જ ઉચ્ચત શિષ્યો યા અન્ય મનુષ્યોની ઉચ્ચતાઈ વખતે ય અતરથી પ્રશમરસમા નિમગ્ન રહે ॥

ઉપાધ્યાય - ભગવતો લલભલા ભુષિમાન શિષ્યોને શાસ્ત્રજ્ઞાન આપીને આકર્ષિત કરી દેવા છતાં, કે પ્રમાદી શિષ્યોને ઉપાદેશાદિ દેવા છતાં અતરથી ઉપચાત રસમા સર્વાંગસ્નાન કરતા રહે ॥

સાધુ પુગલો સાધુ છવનમા ઉપસ્થિત થતા વિવિધ ઇષ્ટ-અનિષ્ટ પ્રસંગોને વિરજાત અને પ્રજ્ઞાત મુદ્રાઓ નેવાળે છે આખનો ખૂણો ય કે અત કરણનો અથ ગાત્ર પલ્લ ક્રોધ-માન-માયા, લોભ, કે મત્સર-મમતાદિના રંગે રંગાવા નથી હેતા 'આત્માને ઉપશમ-રસમા તરંગોળ રાખે છે

આ પાથે ય પરમેષ્ઠીને આવી આવી ગીતે મન પર લાવીને શાતરસમા મગ્ન થવાનું છે.

‘એમેા પથ નમુસ્કારો’ આ પાથ પરમેષ્ઠીને કરેલો નમસ્કાર એ પણ એક એવી અદ્ભુત ક્રિયા છે, જ્યાં તે કાયિક નમનરૂપ હોય, વાચિક સ્તુતિરૂપ હોય, યા માનસિક પરમેષ્ઠી શરણુ, સમર્પણ કે શુષ્કચિતનરૂપ હોય, પરંતુ તે નમસ્કાર પરમ ઉપજ્ઞાત પરમેષ્ઠી ભગવતોને કરાય છે, એ ખ્યાલ હૃદયને વૈરાગ્ય અને ઉપશમભાવથી ભરી દે છે

‘સંવ્રપાવપણાસણો’ એ ૫૦ નમસ્કારને સર્વ પાપના નાશક તરીકે ઓગખાને છે તો એમા પણ શાતરસનો જ નિર્દેશ ■ ને? આત્મામા મોટા પાપો મોહનીય કર્મના ઉચ્ચેથી છે એનો નાશ એ/લે વૈરાગ્ય, ઉપશમ, અનાસક્તિ આદિના પ્રાદૂર્ભાવ તો આ પદના સ્મરણ વખતે એ વસ્તુ મન પર આવવાથી શાતરસને ઉત્થાન મળે છે

‘મ ગદ્વાણુ ચ સંવ્રેસિ’ - એ પદનો અર્થ છે, ‘સર્વ મ ગલોમા’ આમા જગતના બધા જ મગજ આવે છે મગજનો ઉદ્દેશ ઇષ્ટની, મુખની આડે આવતા વિષ્ણુ દૂર કરવાનો છે.

વિનિમાય મોખામાં મોટું વિષ્ણુ અસમ્પાદિ છે, અને નમસ્કારમાં
લાવનાર કર્મ છે કેમકે એજ સાચા મુખને રોકે છે, અને
ઇકને અનિષ્ટ મનાવે છે। એ નમસ્કાર આજના અસમ્પાદિ
યાને અશ્વત્થામની ખરાબી પર વિચાર થાય છે, ને તેથી
સમ્પાદિ, શાંતિના ઉપર મન આધાર્ય છે

‘પદમ હવઇ મગલ’ - એવે નમસ્કાર એ યોગ
મગલ છે, કેમકે એનાથી સર્વ વિષ્ણુ દર થઇ સર્વ દેવ, સર્વ
સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, માવત્ત ચીતરાગલ, અર્જવદાન, અને
અનંતસુખમય મોક્ષ સુધીના સુખ। આત્માની અનંત સમ્પાદિ,
સાચી સપત્તિ, નિર્મળ સ્વરૂપ, ને શુદ્ધ ક્ષેત્રિણી આડે
આવનાશ વિનિના, નિર્મૂળ કરનાર તરીકે નમસ્કાર મંગલ
ત્યા દર્શિપદે ચરે, ત્યા પછી હૃદય-સમુદાય સતરસા જુગાગ
ચ? એમાં નવાઈ નથી, કેમકે એના મન-સ્વરૂપ અનંત
ઉપશમના કહાર કારેલા નજરે ચ? છે

જેમ જેમ સાધકનું નમસ્કાર મહામયુ રમણ વીનડર
અનંત જાય છે, તેમ તેમ તેનો આત્મા વડું રત્ન આત્મ-
પ્રસન્નતા અનુભવતો જાય છે; એ દુઃખની એવી ઉચ્ચ
ભૂમિકા પર આવડે થાય છે કે જ્યાં અને ક્યાંથી દેખ
ચીજ કે પ્રસન્ન ઉજાવી ચાલે નથી, તેની વિષ્ણુપ્રસન્નતાને
હૃદયી શકતા નથી

અને આવી ચિત્તસમ્પાદિ એ જ છે સદામનના સમજાવતું
સમ્યક્ દેહ છે। આ દર્શિનિદુને જોઈ જ પડે જનારીએ
છીએ ત્યારે ખીજા આઠે રસોની કમનસુ વાસ્તવિક પણ

ઠાપાએ પહોચતા આ નવમા ચાતરસમા અન્તર્વૃત થઈ જાય છે !

આપણે આઠે રસોને મહામત્રમાથી મેળવવાનો જે પ્રયત્ન કરવાનો છે, તેનો હેતુ પણ એ જ છે કે દુનિયાની કોઈ પણ ચીજના દર્શનમાં કે પ્રસંગમાં આપણી ચિત્તવૃત્તિઓ કલુષિત ન બને, આપણી ચિત્તપ્રસન્નતા, આપણી આત્મસમાધિ, અખંડ રહે !

આ હકીકત પરથી એ સૂચિત થાય છે કે શુભારાદિ રસોની પ્રશસ્ત-પરાકાષ્ટા ચાતરસમા દૃષ્ટિગોચર થાય છે

આ રીતે, નવે રસોનો પ્રવાહ જે બાહ્ય જગતના ક્ષેત્ર પર વહી રહેલો છે, તે પ્રવાહને નમસ્કાર મહામત્ર પર, પાંચે મરમેષિઓ પર વહેવડાવવામાં આવે તો માનવ-જગતની દુ ખોની વિટબણાઓની, ત્રાસ અને સંકલેષની સર્વ સમસ્યાઓનો ઉકેલ આવી જાય, એ એક સત્ય હકીકત છે

આ રસોને આપણે નમસ્કાર મહામત્રમાથી જેમ જેમ અનુભવવા પ્રયત્નશીલ બનીશું, તેમ તેમ આપણને તેના મિષ્ટ અનુભવો મયા વગર નહિ રહે

અને આ રીતે આપણે આપણી સહજ અને સમથ લાગણીઓને નમસ્કાર મત્રના વિશાળ મેત્ર પર ઠેવી રીતે વહાવી શકાય, તે લાગણીઓ નમસ્કાર મત્રના નિમિત્તને પામી ઉચ્ચતમ રસની ભૂમિકામાં આવીને શી રીતે ઉભી રહે, તે અગે દૂક મામિક વિચારણા કરી, તેની સાથે નવે રસોત્તુ પૃથક્કરણ, ઉદ્ગમવસ્થાન, આવિર્ભાવની પ્રક્રિયા વગેરે પણ વિચાર્યું

આ વિચારણાના આધારે વારંવાર ચિંતન, પરિશીલન,

બાવના કરવાથી નવરસશયાં નમસ્કાર મહામત્રના બાવના અ તે આત્મા ચાતરસના સાગરમાં નિમજ્જ થતી જાયે.

આમ, સ્વ-પરની હિતશુદ્ધિથી આ લખવાનો મગત્ર પ્રયામ થયેલો છે, તેમાં મનિમાન્દથી કંઈ જિનાશા વિરૂદ્ધ લખાયું હોય તો તેનો ત્રિવિધે ત્રિવિધે 'મિચ્છામિ દુક્કડ' થાથીએ છીએ અને સાથે કૈાં મુક્ત વિચારક મહાપુરુષને આ અંગે કૈાં પશ્ચ સૂચન કરવું થોય લાગે તો તે કરવા અશ્વર્યના કરીએ છીએ

આધ્યાત્મિકતાની આખાદી

રશિયન નિષ્ણાતો ભારતમાં આવ્યા, ખાસતી પાસે લુણેજની ધરતીમાં ખનીજ તેલની સંભાવના જાહેર કરી, અને ત્યાં ભારત સરકાર તરફથી તેલ-સંશોધનનું કાર્ય હાથ ધરવામાં આવ્યું.

વર્ષો નહિ, પણ મહિનાઓના જ એકધારા પરિશ્રમના ફળરૂપે તાજેતરમાં જ તેલ મળી આવ્યું, અને સર્વત્ર આનંદ આનંદ વ્યાપી ગયો.

દેશનેતાઓ વર્તમાનપત્રો અને દેશના લોકો બધા જ તેલ-પ્રાપ્તિથી હર્ષિત બન્યા અને હવે એના પર તરેહ તરેહની કંપનાસૃષ્ટિ સર્જવા લાગ્યા.

ભૌતિક સમૃદ્ધિ અને ભૌતિક આખાદીને તૃણતુલ્ય માનનારી ભારતીય સંસ્કૃતિ આ પરિસ્થિતિમાં કયા ય દેખા કે છે ખરી ?

આધ્યાત્મિક સમૃદ્ધિ અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિના શિખરોને નિહાળવા ઉત્ક્રિષ્ટ ભારતીય પ્રજામાં આજે આપણને શું લેવા મળે છે ?

પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવોએ શું આપણને એવી ધરતીઓ નથી બતાવી કે જ્યાં જો આપણે સંશોધન કરીએ તો તેલ જ નહિ, સુવર્ણ જ નહિ પણ સંપૂર્ણ આખાદી પ્રગટે ?

સર્વજ્ઞ નિષ્ણાતોએ આપણને બૂમિ બતાવી છે, તે છે આત્મબૂમિ.

આરાધનાના બતાવેલા મિત્ર-લિપ્ત અગો, તે છે “કીર્તિગી” મશીનો.

અરે, આપણે તો પાચ-સાત હજાર કૂની ઉડાઈ સુધી પહોં જવાની જરૂર નથી !

તમે મશીન મૂકો અદરમાથી આમાદીના કૂવારા ઉડાઈ જ સમજો !

પચ પરમેષ્ઠિની આરાધના એ એક જળાર કીર્તીગ-મશીન' છે, આત્મભૂમિમા તે મશીનનો પ્રવેશ થતાની સાથે અદરમાથી કમ અને કુસરકારોની માટી ઉવેચાઈ જાય છે, અને અદરમાથી સાધુતાનો કૂવારો ઉડવા માંડે છે ! ક્ષમા-મૃદુતા-આર્જવ-માર્દવ-નિસ્પૃહતા વગેરે ગુણોનો આવિર્ભાવ થાય છે

પચ પરમેષ્ઠિની આરાધનાનું મશીન એથી વધુ ઉડાઈએ જતા એમાથી જ્ઞાન-વિજ્ઞાનનો અપૂર્વ તેજ પૂજ પ્રગટ થઈ જાય છે, કે જે તેજ-પૂજના પરમાત્મનો સારા ય વિશ્વના અજ્ઞાન-અધારને દૂર કરવાની શક્તિ ધરાવે છે

વળી, એથી વધુ ઉડાઈએ એ આરાધનાનું મશીન પહોંચતા અદરમાથી 'પચાચાર'નું એવું આધ્યાત્મિક ખનીજ લાપે છે કે જેના દ્વારા સારા ય જગતની દરિદ્રતાને નાશરોપ કરી શકાય છે

અને તમે ૨૦ દિવસ સુધી સતત તે પચ પરમેષ્ઠિની આરાધનાનું કીર્તીગ-મશીન ચાલુ રાખો, બસ ! ત્યાં એવો પાતાળ દૂવો ફૂટી જવાનો કે એમાથી જે અમૃત ઉભરાશે તે સારા ય વિશ્વ પર રેલાઈ જશે કમે પરમાત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ થઈ જવાનું

શ્રી નમસ્કાર મહામત્રની સતત વિધિપૂર્વક કરેલી આરાધના એણે કે લાખ નવકારના વિધિપુસ્તકના આરાધનને 'તીર્થ' કર

નામકર્મ”ના હેતુ તરીકે શાસ્ત્રોમા જે દર્શાવવામા આંબુ છે, તે આ રીતે ખૂબ જ સગત થઈ જાય છે !

તમારી પાસે સર્વજ્ઞ-શાસનના નિષ્ણાતો આત્મ-ભૂમિ પર કીર્તિ કરી આપવા તૈયાર છે ! તમે તમારી તે ભૂમિ એ નિષ્ણાતોના હાથમા સોંપી દો ! એ ભૂમિમાથી જે પરિપૂર્ણ સ પત્તિ હાસલ થશે, એના પર સંપૂર્ણ અધિકાર તમારો રહેશે !

જડવાદના અજામણમા આત્મતત્વનું અધ પતન છે, જ્યારે આધ્યાત્મિકવાદના પગલે ચાલવામા આત્મતત્વનું ઉર્જીકરણ છે, એ ન ભૂલતા !

~

—મિયદશન

(‘દિવ્યદશન’ સાપ્તાહિકમાથી
મામારે ઉદ્ધત)

★ ★

“અરિહંતપદની કામના એટલે સમસ્ત ચરાચર વિશ્વના કન્યાશુની કામના ‘સવિજીવ કર શાસનરસી’ની સંપૂર્ણ વિકસીત ભાવના એ અરિહંતપદનું ખીજ છે નમસ્કાર મંત્રના વિધિ પૂર્વકના આરાધનમા એ વિશ્વમૈત્રીનો, વિશ્વકારુણ્યનો આત્મામા આવિર્ભાવ થાય છે કેમકે મહામંત્રની આરાધ્ય વિમૂર્તિઓના અતસ્તવમા વિશ્વમૈત્રી અને વિશ્વકરુણાનો જ પુનિત પ્રવાહ વહી રહેવો છે”

—(‘નમસ્કાર-ગીતગોવા’માથી)

